

HOPA'DA YEREL SİYASET: KATILIM, SEÇİMLER VE MÜCADELE ÖRÜNTÜLERİ

Ayhan Bilgin *

ÖZET

Bu çalışmanı amacı Hopa yerelindeki siyasal gelişmeleri tarihsel gelişimleri boyunca ele almaktadır. Yerel siyaset ve mekân ilişkisinden hareketle ilk önce kavramsal bir analiz çerçevesi oluşturulmuş ve bu çerçeve dâhilinde yereldeki siyasal ilişki ve mücadeleler Erken Cumhuriyet döneminden günümüze kadar genel hatları itibariyle analiz edilmiştir. Çalışmanın temel verilerini uzun saha gözlemleri, yerel siyasetçilerle yapılan derinlemesine mülakatlar ve istatistikî veriler oluşturmuştur. Bulgularda merkez-yerel etkileşimleri ve yerel toplumsal yapının kapitalist modernleşme süreçleri boyunca yerel siyasal alanda gelişen patronaj ve klientalist ilişkileri tespit edilmiştir. Oldukça çoğul siyasal ilişkileri barındıran yerel siyasal ve toplumsal alanın günümüzde ulus-ötesi mekânsal değişimlerle beraber derin değişimler geçirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Siyaset, Hopa, Patronaj, Merkez-Yerel Dinamikleri

ABSTRACT

This study deals with the political developments in the Hopa region during its historical development. Firstly, a conceptual framework of analysis was created on the basis of the relationship between local politics and space, and then within this framework, local political relations and struggles were analyzed from the Early Republican period to the present day. The core data of the study consisted of long field studies, in-depth interviews with local politicians and statistical data. The study ultimately identified patronage and clientalist relationships that developed in the local political context during the capitalist modernization processes of central-local interactions and local social structure. The research came to result that the local political and social realm, which holds quite a lot of pluralistic political relations, is currently undergoing profound changes with transnational spatial changes.

Keywords: Local Politics, Hopa, Patronage, Center-local Dynamics

Bu çalışma Hopa'da yerel siyasal yapı ve ilişkilerin, çok partili hayata yeniden dönüşle beraber günümüze kadar olan tarihsel dönüşümünün ana hatlarını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Yereldeki siyasal ilişkiler üzerine verili çalışmaların oldukça sınırlı olmasından dolayı belirli araştırma sorunlarına odaklanmak yerine tarihsel bir yüzey taraması hedeflenmektedir. İlk elde yerel siyaset kavramı üzerinden yerel siyasal ilişki ve yapıların analizi

* Yrd. Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,

için temel bir kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla yerellik ve mekân ilişkisi ele alınarak yerel siyaset nosyonunun mekânsal boyutları irdelenecektir. Yerel siyaset bu şekilde çeşitli sosyo-mekânsal iktidar ilişki ve mücadelelerin (ulusal, bölgesel ve yerel vb.) kesiştiği özgün bir iktidar alanı olarak sorunsallaştırılacaktır. Bu iktidar alanının önemli bir boyutu, yerel-kentsel mekânda konumlanan temel siyasal aktörler olan yerel parti örgütleri ve onların yereldeki seçim mücadeleleri (Belediye ve Milletvekili Genel Seçimleri) içerisinde şekillenir. Bu bağlamda tarihsel olarak yerelde yapılmış çeşitli parti örgütleri ve rekabet mücadeleleri analiz edilecektir. Yerel iktidar alanının diğer önemli bir boyutunu parti rekabetinin ötesinde kentsel kamusal hayatta etkili çok sayıda toplumsal-siyasal aktörün (sivil toplum örgütleri, dernekler, odalar, toplumsal hareket grupları vb.) etkinlikleri ve mücadeleleri oluşturmaktadır. Bu aktörler ve etkinlikler yerel siyasetin diğer önemli dinamikleri olarak görüldüğünden analize dâhil edilerek özgün yerel iktidar alanının oluşumu ve gelişmesi noktasındaki rolü irdelenmeye çalışılacaktır. Yazılı yerel kaynakların sınırlılığı aşılması gereken temel bir zorluğa işaret etmektedir. Bu açık özellikle iki temel veri alanı üzerinden kapatılmaya çalışılacaktır. Bir taraftan yerele dair temel istatistikî veriler kullanılacak öteki taraftan uzun zamana yayılmış saha gözlemleri ve eski ile yeni kuşağa ait 10 erkek siyasal aktörle yürütülmüş derinlemesine mülakatlardan elde edilen veriler ışığında yerel siyasal ilişkiler tarihsel olarak yeniden inşa edilmeye çalışılacaktır.

Yerel Siyaset ve Mekân

Siyaset Bilimi yazınında yerel mekâna özgü siyasal yapı ve ilişkilerin analizi yeteri kadar ilgi görememekte ve ulusal ölçekteki siyasal yapı, ilişki ve süreçlerin analizi karşısında oldukça zayıf bir konumda bulunmaktadır.¹ Ulusal ölçekte konumlanan siyasal yapı ve ilişkileri "Merkez" kavramıyla tanımlarsak (Parti merkezleri, merkezi devlet aygıtları/kurumları, parlamento, merkezi basın yayın organları vs.) siyasal analizlerin daha çok bu tekelleşmiş yapı ve ilişkiler düzlemine yöneldiğini söyleyebiliriz. Bu düzleme yönelen analizler merkezi aktörlerin söylem ve pratiklerini öncelirken başka bir siyasal düzlemi yani yerel siyaseti ikincilleştirir. Oysa merkezi teşkil eden ulusal ölçeği ve aktörleri, bölgesel ile yerel ölçekler ve aktörleriyle karşılıklı etkileşim ve belirleme içerisinde ele almak gerekir. Söz konusu olan siyasetin mekânsallığını dikkate almaktır. Bütün pratikler gibi modern siyasi pratikler de mekânsal bir boyuta ve gerçekliğe sahiptir. Bu boyut siyasal ilişkileri, farklı mekânsal birim ve ölçeklerde örneğin ulusal ve yerel ölçeklerde konumlanan çeşitli aktörler ve süreçler arasındaki karşılıklı eklemlenme ilişkisi olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ulusal politik uzam bu iki düzlemin özgün eklemlenme süreçleri içerisinde ortaya çıkmıştır.²

¹ Son dönemde yerel siyasete dair ilgi artmaya başlamıştır. Birkaç örnek saha çalışması için bkz. Görün 2006; Çelik/Uluç 2009; Alkan/Çiftçioğlu 2007; Uysal/Topak 2013.

² Böyle bir tartışma için bkz. Şengül 2009: 219 v.d.

Yerel siyaset kavramı bu bağlamda genel olarak yerel ölçeği daha doğrusu kent ve kent-altı mekânsal birimlerdeki siyasal ilişki ve yapılar ve aynı zamanda yerel kentsel siyasal aktör ve süreçler ile ulusal merkezi siyasal aktör ve süreçlerin karşılıklı ilişkilerini ifade etmektedir (Tekeli 1983, 1999: 195; Keleş 1998: 99). Yerel siyaset daha genel bir kavramsallaştırmaya denk düşen yerel yönetimler kategorisi üzerinden kentsel mekânda konumlandırılarak ele alınmakta ve böylece hem yerel yönetimler (belediye ve diğer yerel temsili kurumlar) çerçevesinde gelişen faaliyetler ve verilen siyasi mücadeleler hem de yerel devlet kurumlarının faaliyetleri bu alanın temel nesnelere olarak belirlenmektedir. Ayrıca kapitalist modernleşme süreci ve kentsel toplumsal yapının dönüşümü bağlamında kentsel siyasette oldukça önemli bir değişkene vurgu yapılır. Kapitalist modernleşme biçimi kentsel mekânın şekillenmesinde önemli bir sürece işaret eder. Bu süreç boyunca yerel toplumsal yapılar dönüşmeye başlayarak farklı sınıfsal iktidar gruplarının oluşmasını ve bunların yerel siyasete etkin katılımını beraberinde getirmiştir. Bu boyutta kentteki siyasal ilişki ve mücadelelerin diğer önemli bir aktör grubunu daha doğrusu yerel toplumsal yapıdaki değişimler ve bu süreçte gelişen sınıfsal aktörleri dikkate almamızı sağlar (Castells 2014: 13-69).³

Yerel siyaset mekânsal anlamda yerel ölçekte konumlandırabileceğimiz siyasal ilişki ve mücadelelere işaret eder. Bu da en genel haliyle kentsel mekânda ifadesini bulabilir.⁴ Kentsel mekânlar da, kendi içerisinde farklı büyüklüklerde birimleri kapsadığından, türdeş bir mekânsal birimden ziyade incelenen her yerel mekânın özgünlüğü (kent veya kent-altı birimler) dikkate alınarak incelenmelidir. Sonuç olarak bu düzeydeki siyasal ilişki ve yapılar aynı zamanda, üst ölçeklerle (küresel, ulusal ve bölgesel), - ki bunlar çeşitli iktidar araçlarının ve kaynaklarının (politik, iktisadi, kültürel vs.) tekelleşmesi olarak belirir ve devlet bu sürecin en önemli aktörüdür- özgün eklemlenmelerin tikel ürünleri olarak anlaşılabilir. (Lefebvre 2003; 2014: Smith 2003: Massey 1994) Yerel siyaset analizinin temel nesnesi böylece farklı kentsel mekânsal birimlerdeki yerel ve yerel-üstü siyasal aktör ve süreçlerin karşılıklı etkileşimi olarak tanımlanabilir. Kentsel yerel mekânda siyasal ilişkiler, hem yerelde köklenmiş çeşitli sosyal ilişkilerle hem de onun üzerinde etkide bulunan yerel-üstü ilişki ve yapılarla etkileşim içerisinde şekillenir. Tekelleşmiş siyasal alan (merkez) ve kurumları siyasal güç ve iktidar ilişkileri üzerinde belirleyici ve az ya da çok özerk işleyişe sahip görünse de yerel mekânlar iktisadi ve sosyal dönüşüm içerisinde ağırlık kazanmaya devam etmiştir. Yerel siyaset bu şekilde farklı eklemlenme konfigürasyonları olan mekânsal düzlemlerin (yerel, bölgesel, ulusal ve küresel gibi) etkileşim halinde olduğu özgün tikel bir mekânsal birime işaret eder. Mekânsal boyut, bir taraftan “yerel” siyaseti yerel bir mekânda gelişen siya-

³ Castells bu bağlamda özellikle batıdaki gelişmiş kapitalist ülke bağlamlarından hareketle sosyal devletin genişlemesi sonucu yerel mekânda örgütlenmeye başlanan ortak tüketim alanlarına ve bunların doğurduğu çelişiklere vurgu yapar. (Castells 2014: 33-68)

⁴ Yerel yönetimlerin analizi için farklı kuramsal yaklaşımlar için bkz. (Şengül 2009: 69 v.d.).

sal ilişki ve mücadelelerin özgünlüğü içerisinde konumlandırırken diğer taraftan bu ilişkilerin yerel-üstü siyasal mekânsal örgütlenme düzlemlerinden koparılamayacağını gösterir. Merkez-yerel eklemlenmesinin özgün bir sonucunu yerel siyasal alanda gelişen patronaj ve klientalist ilişkilerde bulabiliriz. Özellikle kapitalist modernleşmeyle beraber merkezden yerele değişik biçimlerde yoğunlaşan kaynak akışı ve yerel iktidar sahiplerinin bunların dağıtımını/ aracılığına ulaşmak için siyasal temsili ve katılımı belirleme faaliyetleri bu mekânsal eklemlenmenin siyasal boyutuna işaret etmektedir (Unbehaun 2006: 40-59).

Yerellikleri her şeyden önce ulusal uzama tabi mekânlar olarak düşündüğümüzde yerel siyaseti bir merkez-yerel diyalektiği içerisinde kavramsallaştırabiliriz. Bu mekânsal diyalektik farklı derecelerde eşit olmayan bir şekilde eklemlenmiş iki güç alanının varlığına işaret eder. Doğrudan yerele özgü sorunlar ve politikalar yerel siyasal ilişki ve mücadelelerin nesnesi olabilirken, ulusal ölçekteki siyasal vaka, eylem ve söylemler yine yerel siyasetin önemli bir boyutunu oluşturabilirler. İki mekânsal düzlemdeki vaka ve eylemler yerel siyasal alanda hareket eden aktörlerin eylem çerçevelerini belirlerken, yer yer bunlardan biri ağır basar diğeri ikinci plana düşer. Farklı yerel aktörler ulusal düzeydeki politika ve söylemleri öncelerken ona dönük siyasi pratikleri yoğunlaştırırken kimi yerel aktörler yerel bağlamı önceleyerek siyasetin merkezine yerel sorunları koymaktadır.

Yerel düzlemde konumlanan çeşitli aktörler (merkezi temsil eden devlet aktörleri, yereli temsil eden kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri vs.) siyasetin bu iki mekânsal düzleminin yarattığı merkez-yerel diyalektiği yani merkez-yerel bağamları, etkileşimleri ve çelişkileri içerisinde yerel siyasal alanı oluştururlar ve biçimlendirirler. Yereldeki merkezi devlet aktörlerinin ulusal politika ve söylemlere eklemlenme düzeyi diğer yerel aktörlerden daha fazladır. Ulusal düzlemin tekelleşmiş iktidar kaynakları ve araçlarına sahip olması yerel aktörlerin bütününe ilgi ve yönelimini kendisine çeker. Belediye gibi yerel temsili veya (yarı)kamu kurumları (meslek odaları v.s.) da bu bağlamda yerelde gittikçe önem kazanan mücadele alanlarına dönüşmektedir. Bu durum bahsi geçen kurumlar yereldeki toplumsal yapının gelişimine paralel olarak iktidar ve güç araçları edinmenin temel sahalarına dönüşebilmektedirler. Örneğin yerel parti teşkilatlarının merkezi parti organlarına (karar tekeli) eklemlenişi aktörlerin yönelimini merkezin lehine doğru belirlerken, yerel bağlamın ilişki ve nesnelere yerel parti teşkilatlarının esas tabanını oluşturmasından dolayı iki düzlemin gerilimleri yerel parti teşkilatlarında önemli bir boyutu açığa çıkarır. Yerel devlet teşkilatlarının yerel birime yönetsel müdahalesi aynı gerilim içinde yerel yapı ve ilişkilerin kısmi belirleyiciliği altında şekillenir. Burada da iki düzlemin karşılıklı etkileri kendisini hissettirir. Sonuçta yerel siyaset bir yerel mekânda ve bu diyalektik gelişim içerisinde oluşur ve şekillenir. Yerel siyaseti anlamak bir taraftan yerel siyasal aktörler, ilişki ve etkinliklerini tarihsel olarak ortaya çıkarmayı gerektirirken, diğer taraftan yerel-üstü mekânsal ilişki ve yapılarla etkileşim biçimleri dikkate alınmalıdır.

Yerel siyasal düzlem merkeze oranla - çünkü bu daha çok temsil düzeyinde karşımıza çıkar ve genelin ifadesidir- daha fazla toplumsal doku içinde gömülüdür ve yerel siyasal aktörlerin toplumsal yapıyla ilişkisi merkez kadar dolaylı gerçekleşemez, daha doğrudan ilişki ve etkileşim tarzları bu düzlemde siyaseti belirleyen temel unsurdur. Bu anlamda iki düzlemin siyasal alanı -her ne kadar eklemlemeyle bir bütünlük kazanmış olsa da- az ya da çok kendine özgü mantığa ve işleyiş kurallarına sahiptir. Yerel siyaset mantığı, siyasal ilişki ve mücadeleleri çeşitli aktörlerin içinde hareket ettiği eylem çerçevelerini belirleyen kendine özgü problemler ve nesnelere üzerinden kurulur. Söz konusu olan yerelin toplumsal yapıyla doğrudan iççeliğinin ürettiği sınırlardır. Yerel mekânsal uzam merkezin söylem ve politikalarını da içeren fakat onlara kendine özgü bir şekilde damgasını da vurabilen bir nesnellığe sahiptir. Yerel grupların temsil ve güç kazanım mücadeleleri eklemleme düzeyine göre merkezi politika ve söylemlere daha doğrusu bu düzeyin mantığının ürettiği politika ve söylemlere de yaslanarak yerel mekâna özgü politika ve söylemler üretmek zorundadır. Yerel mekânın yapısal işleyiş çerçevesinin temel niteliği bir taraftan dolayım düzeyi düşük ilişki biçimlerinin diğer taraftan siyasal aktörlerin (özellikle parti teşkilatlarının) siyaseti meslekleştirmelerinin oldukça güç olduğu eylem çerçevesinin hâkimiyetinde görebiliriz. Bu düzeyde siyasal ilişkilerin ve mücadelelerin işleyişinde örneğin siyasetçi ve seçmen ilişkisinde, yerel şahsiyet ve saygınlık, aile aidiyeti, aşiret mensubiyeti, etnik ve mezhebi aidiyetler, bürokratik bilgi ve tecrübe sahipliği, patronaj veya klientalist kapasite gibi faktörler doğrudan önemli rollere sahiptir. Siyasete giriş koşulları daha esnek şekiller alabilirken siyasetçilerin aynı anda kendi özel mesleklerini yürütmeleri ve iş yaşamına sahip olmaları siyasete varoluşsal bağımlılığı azaltmaktadır. Bu durum aynı zamanda siyasal mücadelenin karakterini de belirlemede rekabeti daha esnek ilişkilenebilir zorlayabilmektedir.⁵

Sonuç olarak merkez-yerel (ölçekler arası etkileşim) diyalektiği, yerelin toplumsal gömülmüşlüğü ve yerel siyasal uzamın özgün yapısal işleyiş koşulları yerel siyasetin analizinde dikkate alınması gereken temel noktaları oluşturmakta ve bu çalışmanın izleyeceği temel çerçeveyi belirlemektedir. İleriki bölümlerde bu hatlar üzerinden yerel siyasal ilişkiler ve mücadelelerin genel seyri tarihsel olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

Mekânsal dönüşümler ve yerel siyasal alanın oluşumu:

İmparatorluktan Ulus-Devlet Mekânına

Yerel mekânlara kendi özgünlüklerini veren temel faktörlerden birisinin coğrafik konumlanış olduğu söylenebilir. Bir yerel mekan veya "yer" ekolojik perspektifin vurguladığı topografyaya yerleşmiştir. (Dirlik 2012:176) Bu bağlam özellikle yerin sabitliğine ve yerin yakın çevresinin üretime koydu-

⁵ Oldukça heterojen büyük kentsel mekânlarda bu durumun geçerliliği önemini yitirebilmektedir. Burada bahsi geçen örüntü daha çok Hopa gibi küçük kent/kasaba ölçeğini yansıtmaktadır. Güç elde etme ve kazanım koşullarının merkeze olan bağımlılık düzeyiyle ilişkisine bağlı olarak bu örüntü değişebilir. Böylece yerel mücadelelerin karakteri aynı zamanda merkezle olan iktidar ilişkilenebilir belirlenir.

ğu sınırlara dikkati çeker. Yerel mekânı topografyaya yerleşmiş olarak analiz etmek, hudut kavramının işaret ettiği hem sabitlik hem de geçirgenlik özelliğiyle düşünmeyi gerektirir:

“Bir metafor olarak yer aşağıdan yapılan bir yerleşmeyi önerir ve etrafında yerel-dışı olanları dışlamayan küresele kadar uzanan esnek ve geçirgen bir sınır vardır. Bu mecazda önemli olan yerin içinden yere neyin dâhil edilmesi gerektiğinin, sermaye, ulus-devlet ve bunların teoride söylemsel ifadeleri gibi yersiz yurtsuz soyutlamalarda değil aşağıdan –diğer bir deyişle, günlük yaşamın yürütülmesi ve organizasyonu için bir miktar kontrolün tanımını yapmaktır.” (Dirlik 2012:177)

Hopa kasabası bu bağlamda kendine özgü bir topografyaya yerleşme haline sahiptir. Bu durum onu tarihsel olarak kasabanın çevresini saran birçok yerden farklılaştırır. İmparatorluk mekânı içerisinde özellikle bölge geç Osmanlı döneminde yaşanan savaşlar (1877-78 ve I. Dünya Savaşı yılları) ve nüfus hareketleri sonucunda mekânsal dönüşümler yaşamıştır. Örneğin İmparatorluk döneminde merkezileşmeyi hedefleyen idari teşkilatlanma sürecinde (1864 Vilayet Nizamnamesi) bölge yeni bir yapıya kavuşturulmak istenir. 1871 yılında Hopa Lazistan sancağı olan Batum’a bağlı bir kaza statüsündedir ve bir belediye teşkilatına sahiptir (Müvahhit 1999: 143). 1877-78 savaşından sonra Batum’un kaybedilmesiyle beraber Lazistan sancağı Rize’ye taşınır ve Hopa kazası oraya bağlanır. Bölge ulus-devletleşme süreci içerisinde yeni sınırlar ve nüfus hareketleriyle beraber yeniden şekillenir. Hopa özellikle kaza statüsü kazanmayla beraber önemli bir merkez haline gelmeye başlar. Özellikle uzun süre Batum’un bölgenin politik, sosyal ve ticari merkez olduğu düşünülürse kentin yitirilmesi aynı zamanda mekânsal bağların zayıflamasını beraberinde getirmiş ve Hopa bu süreçte muhtemelen önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreç aynı zamanda yerelin merkezi devlete entegrasyonunu hızlandırmış ve merkez-yerel etkileşimleri daha yoğunluklu bir hal almıştır. Bunun işareti olarak - 1905 yılının Trabzon salnamesinin gösterdiği kadarıyla - kaza merkezinde bir Hükümet konağı, askeri kışla ve bir rüştiye mektebinin varlığı görülebilir. Modern merkezi kurumların yanında geleneksel kurumların varlığı gözlemlenmekte örneğin ilmiye medreselerinin varlığı (1905 yılında 6 medrese) ve dini eğitim alan öğrencilerin de oldukça fazla olduğu görülmektedir (Müvahhit 1999: 149-150). Aynı salnamede Hopa kaza merkezinde genel olarak Laz nüfusunun varlığına işaret edilerek aynı zamanda zanaatkâr zümre içerisinde Rum nüfusunun varlığı bilinmektedir. Kasaba kendi kendine yeten geleneksel bir üretim yapısına sahiptir. 1905 yılında 1500 hanelik nüfusla beraber yerel tüketim odaklı küçük zanaatkâr atölyeleri (demircilik, bakırcılık, marangozluk, terzilik vs.) ve 165 dükkânı kapsayan çeşitli esnaf faaliyetleri buna işaret etmektedir. Ayrıca kaza halkı balıkçılık ve kayıkçılığın yanında küçük ölçekte hayvancılık ve tarımsal üretimle (fındık, mısır, pirinç, portakal başta olmak üzere) uğraşmaktadır. (Müvahhit 1999: 149-150). Bölgenin engebeli ve dağlık coğrafyası nüfusun yaşam biçimini etkileyen ve ulaşım olanaklarını oldukça kısıtlayan bir özelliğe sahiptir. Hopa’nın

kıyıda konumlanması deniz ulaşımı üzerinden uzak ve yakın çevre bölgelere dönük nüfussal hareketliliğe sahip olmasını sağlamıştır. Kasabadaki mevcut iskele, özellikle ticari mal dolaşımı ve nüfusun çalışma amaçlı çevre bölgelere özellikle İstanbul, Bulgaristan, Kırım ve Romanya gibi Karadeniz 'e kıyısı olan kentlere olan hareketliliği ticari ve kültürel etkileşimi artırmıştır. (Müvahhit 1999: 149) Hopa bu anlamda çevre yerlerdeki nüfus için geçiş mekânı işlevi görmüş ve farklı yöre insanlarının buluşma merkezi olmuştur. Yukarıda kısaca özetlenen geç-Osmanlı döneminde ortaya çıkan gelişmeler, bir taraftan Hopa'nın imparatorluğun merkezi devlet aygıtına az ya da çok eklenmiş olduğu yüzyılın başında merkezi devletin farklı kurumsal aygıtlarının (idari, askeri, sağlık, eğitim, vergi kurumları) yerele gittikçe daha fazla nüfuzuna işaret etmekte öteki taraftan temsili ve etkinlik düzeyi cılızda olsa yerel belediye teşkilatının kurulmuş olması yerel siyasal hayatın çerçevesini oluşturacak temellerin bu dönemde atıldığına işaret etmektedir.

Modern siyasal alanın temelleri geç Osmanlı döneminde atılmış fakat görece istikrarlı yerel devlet yapılanması ve parti örgütlenmesi Erken Cumhuriyet döneminde ortaya çıkmıştır.⁶ Bu dönemde gerçek anlamda merkezde tek parti egemenliğinde ulus devletin yapılanma süreci başlatılmış ve aynı zamanda CHP parti teşkilatları yerelliklerde siyasal alanın temel kurucu aktörü haline gelmiştir. Yerel devlet aygıtları ve parti teşkilatları merkezde tanımlanan ulusal-reformcu rasyonaliteyi yerel topluluklara taşımaya başlamıştır. Hopa'da bu bağlamda 1920'lerde Halk Fırkası teşkilatı kurulmuş ve başkanlığını da kasabanın etkin ve söz sahibi ailelerinden olan Şevki Osmanağaoğlu üstlenmiştir. Belediye teşkilatı ise önce Aliefendioğlu ailesinin önde gelen şahısları tarafından üstlenilirken yine 1932-36 yılları arasında Hurşit Osmanağaoğlu'nun bu göreve getirildiği görülmektedir. Görüşmelerden bu ailelerin yerel seçkinleri oluşturduğu anlaşılmaktadır. Karadeniz'de Osmanlı döneminden beri geleneksel toplumsal yapıya hâkim grupların Meeker 'ın (2005) Of ilçesi örneğinde vurguladığı gibi geniş aile gruplarının ileri gelen şahısları ve ağa sülalelerinden oluştuğu söylenebilir. Bu grupların Osmanlıdan Cumhuriyete yerel seçkinleri oluşturduğu ve siyasal alanın kuruluşunda yerel ile merkezin eklenmesi sürecinde önemli siyasal roller üstlendiği görülmektedir. Ayrıca tek bir geniş ailenin etkinliğinden ziyade Hopa'da toplumsal yapı içerisinde çok parçalı geniş aile gruplarının varlığı vurgulanmalıdır. Bu durum aile temelli grup aidiyetlerinin ve bunun üzerine kurulu siyasal bağlılıkların çoğul bir durumun varlığına işaret etmektedir. Tek parti döneminde siyasal anlamda hâkim CHP tekeli daha çok merkeze yakın ilişki geliştirebilen ailelerin etkin olmasını mümkün kılmış olmalıdır. Seçimlerin bu süreçte görece önemsiz olması aile temelli aidiyetlerin oy rekabetine dayalı siyasal bağlılıkların harekete geçirilmesini

⁶ Yerelde bugünkü Gürcistan ile olan ilişkilerden kaynaklanan politik etkilerin varlığından bahsedilebilir. Sovyet devriminden sonra gerçekleşen yeni siyasal yapılanma ile bölgede sovyetik etkileri gözlemlemek mümkündür. Bunun üzerinde yerelde komünist hareketlerin ve düşüncelerin belirdiği ve kısmi bir etkinin Hopa da oluşmuş olduğu tahmin edilebilir. Aksu (2012): 236-240.

sınırlamıştır. Ayrıca bu siyasal dinamiğin özellikle çok partili hayata geçişle beraber daha fazla önem kazandığı ve başka siyasal bağlılık türleriyle iç içe geçtiği söylenebilir. Bu dinamik daha sonra belirtilecek olan temel bir ilişki biçiminin oluşmasında da yani patronaj siyasetinin belirmesine de temel teşkil edecektir. Yeni siyasal değerlerin aktarılması bağlamında 1930'lu yıllarda Hopa'da bir Halkevi kurulmuş ve yeni modernleşmeci ulusal kültürün yerele taşınmasında önemli işlev görmüştür. Parti-devlet bütünlüğü içerisinde yerel devlet aygıtları (kaymakamlık ve temel eğitim kurumları haline gelen - Osmanlı döneminde var olan medreseler ve dini kurumlar artık yoktur- laik okulların özellikle bu dönemde yerelde yaygınlaşan ilkokul ve ortaokullar) bu dönemde modernleşmeci ulusal kültürü yerele taşımışlardır. Görüşmelerden bu dönemde kasaba önde gelen aileleriyle böyle bir kültürel eklemlenmenin yaşandığı görülmektedir. CHP büroları yerelde kurulmuş ve önde gelen aileler bu yapı içerisinde yer almıştır. Osmanağaoğlu ailesinin önde gelen şahısları parti yönetiminde 1937 'ye kadar görevde kalmıştır. Daha sonra Dağistanlı Hamdi Bey ve Lütfü Çiçek (Çiciroğlu) parti başkanlığını üstlenmişlerdir. Hem belediye hem de parti yöneticilerinin önde gelen aileler arasında gidip geldiği görülmektedir. Hamdi Dağistanlı dışında diğer aktörlerin kasabada esnaflık ve küçük ticaretle uğraştıkları görülmektedir.

Kasaba Erken Cumhuriyet döneminde önemli sosyo-mekânsal değişimler yaşamıştır. Özellikle 1937 yılında Batum sınırının tamamen kapanmış olması nüfus geçişlerini durdurmuş ve aynı zamanda birbiriyle akraba olan Laz toplulukların karşılıklı ilişkilerini 1989 yılında sınır yeniden açılana kadar uzun süre kesintiye uğratmıştır. Hopa bu dönemde ulusal anlamda büyük kentlerle olan çok boyutlu bağlarını yitirmeyerek tam tersi ulusal ağ içerisine daha fazla entegre olmaya başlamıştır. Trabzon ve İstanbul'a olan deniz ulaşımı sayesinde nüfus hareketliliği devam etmiş ve ticari olarak da bir iskelenin var olması Hopa'yı yörenin sevkıyat, nakliyat ve ulaşım merkezi haline getirmiştir.⁷ Bu bağlamda değişik ticari tüketim malları, gaz ve benzeri ürünler özellikle canlı hayvan ticareti yaygın yerel-üstü ticari faaliyetler olarak ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Hopa ve çevresinden en fazla Zonguldak kentine doğru bir iş göçünü görmekteyiz. Özellikle Zonguldak kömür ocaklarında çalışmak için yüzlerce kasabalı ve köylü genç yöreyi terk etmiştir. Ayrıca Murgul ilçesinde 1946 yılında devlete bağlı bakır işletmesinin açılması sonucunda yine yakında da olsa ikinci bir işçi hareketliliği yaşanmış ve yüzlerce yöre insanı modern bir çalışma ve yaşam ilişkisi içerisine dâhil olmuşlardır. Bu durum yöre insanının kapitalist fabrika yaşamıyla buluşmasını beraberinde getirerek yörenin üretim yapısını ve çalışma ilişkilerini dönüştürmeye başlamıştır. Kasaba ya da köyden gelen ücretli genç işçiler özellikle modern bir yaşam alanı olarak tasarlanan fabrika içerisinde yeni bir yaşam tarzı edinmişlerdir. Özellikle aileleri ile gelen yabancı mü-

⁷ Görüşmecilerin sosyal kökenlere dair verdikleri bilgileri dikkate aldığımızda baba mesleklerinin 1930 ve 40' lı yıllar itibarıyla liman işçiliği ya da şoförlük gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir.

hendisler bu yeni işçi katmanları üzerinde önemli etkilerde bulunmuşlardır. Fabrikada uzun yıllar çalışan bir işçinin bu durumu "biz onlardan gözümüzü açtık" diye ifade etmesi modern davranış kalıplarının (yeme-içme, konuşma, kibarlık ve benzeri) fabrika üzerinden yerel kültüre daha fazla nüfuz etmeye başladığını göstermektedir. CHP döneminde açılan bu işletme aynı zamanda bu dönemde çalışma hayatına ve gelire kavuşan işçilerde partiye karşı bağlılıkların güçlenmesini beraberinde getirecek ve belki de Hopa'da daha sonra tarihsel olarak göreceğimiz yerel ve genel seçimlerde karşımıza çıkacak olan güçlü bir CHP geleneğinin oluşmasına katkı sağlayacaktır.⁸ Fabrikanın kuruluşu Hopa'yı çok boyutlu etkilemiştir. Murgul'da çıkarılan bakırın sevkiyatı için Hopa'da Etibank iskelesi kurulmuş ve buradan hem fabrikanın enerji ihtiyacı olan tonlarca kömür Murgul'a taşınmış ve hem de işlenmiş olarak Murgul'dan gelen bakır gemilerle farklı yerlere başta İngiltere olmak üzere sevk edilmiştir. Bu durum sosyo-mekânsal olarak Hopa'nın fabrikadan farklı şekillerde etkilendiğine işaret etmektedir. Hopa'nın özgün konumlanışından dolayı erken dönemlerde iç bölgenin dışa açılan kapısı olma işlevini üstlenmesi kasabanın daha sonraki dönemlerde ki gelişimini belirleyecek ve kasabada 1960'lı yıllarda liman inşa çalışmalarının zeminini güçlendirecektir.

Böylece Hopa'nın bu dönemde ulusal merkezle ekonomik ve toplumsal eklemlenme düzeyi az ya da çok yoğunlaşarak devam etmiştir. Kasaba nüfusunun da kırsal nüfusa oranla bu değişimden istifade ettiği görülmektedir. Hopa'nın genel nüfusu bu dönemde aşağıdaki gibidir.

Tablo 1

Erken Cumhuriyette Hopa'da Nüfus	Kasaba/Kır Toplam Nüfus
1927	30.157
1935	35.818
1940	35.501
1945	35.246
1950	27.198

Kaynak: <http://www.birikimdergisi.com/birikimyazi/4980/lazlar#.WDGvUNQs32Y>

Özellikle nüfus gelişiminin uzun dönem sabit kalmış olması ve 1945-1950 arası yaşanan belirgin azalma yöreden dışarıya doğru (özellikle Zonguldak ve 1945'ten sonra Murgul'a) gerçekleşen hareketliliğe işaret edebilir. Ulusal düzeyde planlanan ve uygulanan kalkınma politikaları yerelliklerde kendisini daha fazla hissettirmeye başlamış yerel mekânlar ve topluluklar kapitalist modernleşme süreci ve onun getirdiği değişimlerden daha fazla etkilenemeye başlamışlardır. Bu durum çok partili hayata geçişle beraber Hopa daha fazla belirginleşecek ve yerel siyasal alan içerisinde derin dönüşümler yaşanmasına neden olacaktır.

⁸ Eski bir fabrika işçisinin anlatımına göre Murgul bakır fabrikasıyla aynı zamanda işçiler sendikal örgütlenmeyle tanışmış ilk önce CHP işçi mümessilleri ve 1953'ten sonra ise özerk sendikalar kurulmaya başlanmıştır. İşletmede yaklaşık olarak 3000 işçi çalışmaktaydı.

Siyasal Modernleşmenin Derinleşmesi

Ulusal düzeyde 1946 yılında Demokrat Partinin kurulması sonucunda çok partili hayatın gelişmeye başlaması yerel siyasal alanlar için önemli sonuçlar doğurmuştur. Hopa yerelinde de bu süreçle beraber çok partili siyasal mücadele ve ilişki biçimlerinin geliştiği görülmekte ve partiler hem çeşitlenmekte hem de daha fazla yerel toplumsal hayatın bir parçası haline gelmeye başlamıştır. 1950'li yıllardan sonra özellikle kapitalist modernleşme süreci derinleşerek yerele daha fazla nüfuz ettikçe yerel toplumsal yapının değişimi hızlanmış ve bununla ilişkili olarak siyasal aktörlerin mücadeleleri, kimlikleri ve ilişki biçimleri de dönüşmeye başlamıştır. Bu süreç Demokrat Partinin (DP) kurulmasıyla başlamış ve 1960'lı yıllardan sonra özellikle partilerin çeşitlenmesi ve daha sonraki süreçte yerel siyasal alana hâkim olmuş olan toplumsal hareketlerin (yasal ve yasal olmayan tarzda) yaygınlaşmasıyla dönüşüm geçirmiştir.

Bu dönemde özellikle iktisadi ve kültürel alanlarda kapitalist modernleşmenin hızlanması merkez-yerel ilişkilerinde temel değişimler yaşanmasını beraberinde getirmiş, siyasal partilerin mücadele ve ilişki biçimleri ise bu ilişkilene ve çelişkileri içinde barındıran süreçlerin yaşandığı temel alanlardan biri haline gelmiştir. Siyasal ilişkiler rekabetçi bir nitelik kazanınca yerel parti örgütlerinde özellikle yerel toplumsal ilişkilere hâkim olan büyük aile gruplarının önde gelen mensuplarının tekelleştirme çabalarına sahne olmuş ve bu tip aile temelli kimlik ve aidiyetler geleneksel güç ilişkilerini modern siyasal güce ve sermayeye dönüştürme noktasında önemli işlevler görmüştür. Özellikle rekabetçi siyasal oyunun temel işleyişinin oy kazanma ve devşirme üzerine kurulu olduğu düşünülürse bu sadakate dayalı aile ilişkilerinin siyasal parti içindeki güç ilişkilerini belirlemesi anlaşılabilir. Ayrıca merkezi parti örgütlerinin de daha fazla oy getirecek adayları önelemeleri yereldeki geniş oy potansiyelini harekete geçirecek aile önderlerinin ve eşrafların önemini artırmıştır. Bu bağlamda Demokrat Parti kuruluş süreci ve sonrasına dair eski bir demokrat partilinin şu ifadeleri dikkate değerdir:

"Babam Demokrat Parti kurucularındandır... Babam tüccardı. Kuruculardan. Demokrat Parti kurucularındandı. Hem de tüccardı. Hırdavat, züccaciye, kırtasiye inşaat malzemesi falan teferruatlı işler yapardı babam. Babam onlar üç kardeşti. Köyden gelmeydi. Hopa Başköy'den gelmeydiler. Ben köyde doğdum on yaşında köyden şehre indim... Benim babam parti kurdu beş kişiyle beraber Demokrat Partiyi kurdu Hopa'da. Onlar piyasa adamıydı. Simsar şu bu saatçi falan. Neyse babam parti kurarken kaymakam çağırdı. Dedi ki siz niye parti kuruyorsunuz. Müracaatınız var. Buyurun dilekçeniz. Babam dedi ki Celal Bayar ve Menderes kurdu bizde kuruyoruz dedi ya. Ya dedi İnönü deniyor onları dedi. Bak İnönü onları deniyor deyince babam dedi ki onlar deniyorsa biz de deneyelim dedi... Osman Osmanağaoğlu parti başkanı oldu. O da dalavereli oldu. Küçükali Osman'ı parti başkanı yapmıştı babam. Dayısının oğlunu parti başkanı yaptı. O komisyonculuk yapıyordu. Mal komisyonculuğu. Koyun gönderirdi. Koyun getirirdi. Yani toptan işleri yapardı. Gemiye koyun

yüklerdi. İstanbul'a satardı falan... 50 sensinde seçime girildi... Kemeñçe Osman değil Osman Küçükali reis olacak diye seçimlere girildi. Babam dedi ki Osman Küçükali reis olmuyor dedi Kemeñçe oluyor dedi burada adamı var dedi... Babamın dayısının oğlu Osman Küçük Ali yirmi sene halk partisine seçimleri kazandırdı. Kemeñçe Osman'dan bozuldu ayrıldı halk partisine geçti. Halk Partisine yirmi sene belediye kazandırmış adamdır Küçükali Osman babamın öz dayısının oğlu. Kemeñcenin yüzünden ayrıldı Demokrat Partisinden iki aylık reislik istedi. Adam dedi ben oldum. Sen olduysan sende olsun dedi çıktı. 1950 seçiminde Kemeñçe Osman arkadan dayak yedi. Reis adayı Halk Partili reis adayı vurdu. Kemeñce Osman çok sert adamdı. Silah bile kullanırdı ama baldızı sarıldı buna burada seçim gününde. Ben buradaydım...orda hemen kemeñçeye sarıldı. Düştü Kemeñçe. O vuran adam kaçtı. Ertesi gün seçim olunca sağdan kazanınca dedi ki ben olacam reis dedi.”

1946 yılı içerisinde Mayıs ayında Hopa'da bir grup kasaba eşrafı (esnaf ve tüccarlar) kaymakamın itirazlarına rağmen yerelde Demokrat Parti'nin kuruluş başvurusunu yaparlar. Kurucular arasında Yusuf Bıyıklı, Abdullah Oral, Cemal Budak, Celal Karahasan, Hasan Ciner, Saatçi Mehmet Atay, Mehmet Başlılar bulunmaktadır.⁹ Özellikle II. Dünya Savaşı sürecinde izlenen politikaların (vergilerin artırılması, tarımsal ürünlere el konulması) yerelde hem kasaba halkının hem de geçimlik üretim düzeyine sahip olan kırsal kesimlerin yaşam koşulları üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve bu durumdan etkilenenlerin iktidar partisinin karşısında Demokrat Partinin kurulması sürecini başlattıkları görülmektedir. Bir başka eski ve sadık Demokrat Partilinin şu sözleri bu anlamda dikkate değerdir:

“Defalardır bazı şeyler tek parti olduğu için bazı ezmeler oldu. Sana bir şey söyleyeyim. Ben çocuğum, buraya tahsildar geldi. 11 nüfusuz. Babam. On bir nüfus iken efendim tahsildar vardı o zaman. Vergi toplayan vergin yoksa çeltik pirinç ne yaptınsa alıyordu. Babama geldi dedi ki o zaman alman harbi zamanydı. ‘Ambar da ne var dedi ne kadar mısır ne kadar pirincin var’ dedi. Biz de on iki nüfus babam da var 30 kilo pirincimiz var. Gittik gizledik bir yerde. Ambar boş olsun diye. Babama ‘hocasın dedi yemin et’ deyince babam da yemin edemedi. Babam dedi ki tahsildara ‘on iki nüfusuz otuz kilo kadar bir şeyi gizledim’ dedi. ‘Olmaz getir dedi’. Ben çocuğum. Onu getirdik. Ablam aldı arkaya burada bir ambar vardı. Ambara otuz kiloyu bıraktık. Döndük. Evde ne yiyeceğimiz belli değil. Otuz kilo e şimdi... Tarlada kabak yetişmiş o kabağın çorbasını yaptık o vaziyette geçindik. O darbeyi yiyen adam o Halk Partinin şeysi millete işledi.”

Aynı zamanda var olan mekânsal hareketlilik sonucunda (özellikle Zonguldak olmak üzere) göç eden insanların gittikleri yerlerde yeni siyasal ve toplumsal ilişkiler kurmalarını ve geliştirmelerini beraberinde getirmiştir. Geri dönüşler sonucunda, bu insanlar edindikleri ekonomik ve kültürel sermayelerini özellikle parti faaliyetlerini destekleme yönünde kullanmışlardır. Bu geçiş süreci yerelde sancısız olmamış yerel yöneticilerin engelleme çabalarına rağmen DP teşkilatı kurulmuş ve özellikle 1950 genel ve ye-

⁹ Bu bilgi bir görüşmeci tarafından parti kuruluş belgesi gösterilerek verilmiştir.

rel seçimlerinde canlı ve rekabetçi bir seçim süreci yaşanmıştır. Özellikle belediye seçimleri sürecinde hem parti-içi hem de partiler arası rekabet olgusunun yaşandığı görülmektedir. Özellikle tek parti döneminde önemli görevler üstlenmiş olan Osmanağaoğlu ailesinin üyesi olan Osman Osmanağaoğlu¹⁰ rakibi CHP den Lütfü Çiçek'le sert geçen bir seçim mücadelesine girişmiş ve sonuçta bundan zaferle çıkmasını bilmiştir. Belediye böylece uzun süre sonra CHP tekelinden çıkmış ve DP'nin eline geçmiştir. Belediye başkanı dâhil yerel yöneticilerin neredeyse tamamı esnaf ve tüccarlardan oluşmaktaydı. DP döneminde özellikle ticareti önceleyen serbest pazar politikaları ve kırsal üretimi destekleme ve merkezlere bağlayan devlet yatırımlarının artması Hopa'da yerel topluluğun desteğinin kazanılmasına neden olmuştur.¹¹

Merkez ve yerelin eklemelenmesinin hızlanması ve derinleşmesi özellikle yerel devlet ve parti aygıtları üzerinden gerçekleşirken siyasal katılım biçimleri de bu bağlamda değişmeye başlamıştır. Devlet yatırımları ve kaynakların dağıtım noktasında bu eklemelenme önemli bir örüntüyü ortaya çıkaracaktır. Hem parti liderlerinin hem de yerel topluluğun bir şekilde kazanımı anlamına gelen bu eklemelenme günümüze kadar geçerliliğini koruyan patronaj ve klientalist ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Özellikle bu noktada daha önce yapılmış iki çalışmaya vurgu yapmak gerekir. Bir Anadolu kasabasında 1950 sonrası yerel siyasal ilişki ve katılım biçimlerini araştıran Güneş-Ayata (1990) ve yine Datça'yı ele alan Unbehau (2006) bazı önemli bulguları ortaya çıkarmışlardır. Özellikle yerel siyasal alanda tekelleşme mücadelesi veren yerel parti liderlerinin kimler olduğu sorusuna ve yerel topluluk üzerindeki iktidara odaklanarak yerel siyasal ilişkileri ve katılımı araştırmıştır. Bu bağlamda merkez ve yerel ekseninde patronaj ve klientalist ilişkilerin önemine dikkat çekerler.

"Tüccarın köylüyle kendi öz kaynaklarının kullanarak geliştirdiği siyasi hamilik (patronage) ilişkisi, iktidar gözünde hamiyi (patron), bölgenin kırılmaması, kaybedilmemesi gereken oy kaynağı haline sokar. İki partili düzen içerisinde iktidar, tercihlerini siyasi yandaşlar lehine yapacağına göre, mahalli olarak da yandaşı hamileri kredi, bayilik vb. ile doğrudan desteklemektedir. İktidar tarafından kollanması, devletle yakın ilişkileri, hamiyi (patron) köylü gözünde bölgenin iktidar temsilcisi yapar. Bunun için de köylü haminin kendisini devlet kapısındaki bazı işlerine (askerlik, mahkeme gibi) yardımcı olmasını isteyebilir." (Güneş-Ayata, 1990: 104)

Patronaj ilişkilerini daha çok varlıklı kişinin kendi kaynaklarını dağıtarak yarattığı sadakat biçimi olarak tanımlayan Güneş-Ayata kasabada 1950

¹⁰ Görüşmelerden elde edilen verilere göre Osman Osmanağaoğlu iskelede mal sevkiyat işlerinin kâhyalığını yapan yerelde etkin ve varlıklı ailelerden birinin önde gelen mensubudur. Aile üyeleri daha önce tek parti döneminde yerelde belediye ve parti yönetiminde bazı önemli roller üstlenmiştir.

¹¹ Ayrıca merkezi politik alandaki DP ve CHP geriliminin yerelde de karşılığının olduğu gözlemlenmektedir. Bu gerilim özellikle devlet kurumlarında ve işletmelerinde kendisini göstermiş. Özellikle CHP'ye yakın duran yerel devlet kurumları ve DP arasında gerilimler ve yereldeki bazı atama ve işe girme süreçlerinde kendisini göstermiştir.

sonrası temel siyasal katılım biçimlerinden birinin patronaj ilişkisi olduğunu tespit eder. Devletin kaynaklarına aracılık ederek partiye veya kişiye sadakat biçimine ise klientalizm adını verir. 1970'lerde Beyazsaray kasabasında (isim hayalidir) özellikle 1960 sonrası iktisadi kalkınma politikaları sonucunda devlet destekleri ve yatırımları üzerinden kaynak dağılımı arttıkça köylülerin siyasi yapıya eklenmesinin hamilikten aracılığa (clientelism) doğru bir ilişki ve katılımı meydana getirmiştir. Siyasetçi tipi açısından da bu durum tüccardan üniversite mezunu serbest meslek sahiplerinin etkin olmaya başladığı bir süreci başlatmıştır. Yarı zamanlı kasaba politikacıları olarak esnafın ilgisi daha çok belediye seçimleri ve hizmetlerine dönüktür (Güneş-Ayata, 1990). Temelde hamilik ilişkisinin yereldeki toplumsal yapının ve modernleşmeye eklenmesinin artmasıyla değiştiği söylenebilir ve Hopa için de bu tespit önemli ölçüde geçerlidir. Hopa'da devlet merkezli kapitalist eklenme sürecinin 1950'li yıllardan itibaren başladığı ve esasen 1960'lı yıllardan sonra hızlanarak devam ettiği söylenebilir. Bu bağlamda özellikle 1950'li yılların ortalarından itibaren devlet teşvikiyle hızlanan çay ekimini ve özellikle 1964 yılında Hopa'da kurulan çay fabrikasını dikkate aldığımızda eklenmenin boyutları daha da belirgin olmaktadır. Kasabanın iktisadi yönden gelişiminde ve yöre halkının gelir düzeylerinde önemli bir iyileşme doğuran çay tarımının yaygınlaştırılması ve ekim arazilerinin bu amaçla kullanıma açılması yerel topluluğun ulusal merkeze eklenmesini güçlendirmiş, kasaba ve köy hayatı arasındaki ilişkileri sıkılaştırmış ve mekânsal hareketlilik düzeyini artırmıştır. Nüfus istatistiği bu genel trendi desteklemektedir. Nüfusun esas kısmı halen köylerde yaşamaktadır. Fakat iki mekânsal birim arasında akışkanlığın bu dönemde iyiden iyiye arttığı söylenebilir. Kasaba ve köy nüfusu düzenli bir şekilde artış yaşamaktadır:

Tablo 2

Yıllar	Hopa Toplam Nüfus	Şehir	Köy
1950	27.198	-	-
1955	14.877	-	-
1960	16.409	-	-
1965	18.865	5703	13162
1970	23.783	7936	15847
1975	26.325	9089	17236
1980	29.426	10212	19214

Kaynak: TÜİK verileri kullanılmıştır.

Yapılan bu yatırımlar başka alanlarda da devam etmiştir. Özellikle liman yapım çalışmalarının 1963'de başladığı ve 1972'te tamamlanarak tam faaliyete geçtiği bilinmektedir. Yine Hopa'da bu dönemde termik santral kurulması için çalışmalara başlanmış ve 1973'te faal duruma geçmiştir. Bu gelişmeler yerel toplumsal yapının dönüşmesini ve bununla ilişkili olan iktidar ilişkilerinin değişimini beraberinde getirecektir.

Osmanlıdan Erken Cumhuriyete devreden yerel toplumsal yapıya hâkim olan üretim ilişkilerinin geçimlik ekonomiye dayalı olduğu daha önce vurgulanmıştı. Yine kasabada egemen olan zanaatkârlık, küçük esnaf ve ticari faaliyetlerin özellikle küçük ölçekli tarım, balıkçılık ve hayvancılık faaliyetleriyle beraber bu dönemde dönüşüme uğradığı iddia edilebilir. Bütün bu yatırımlarla beraber kasabada kapitalist pazar dinamikleri yaygınlaşmış ve yerelde mekânsal bir bütünlük üretmeye başlamıştır. Yeni modern çalışma ve üretim alanları oluşurken aynı zamanda eğitim kurumları da yerelde yaygınlaşmış (ilk liseler bu dönemde açılmıştır) ve bu da yine toplumsal yapı içerisinde eğitim alanının etkisiyle farklılaşma ve bireyselleşme süreçlerinin yerelde hızlanmasını beraberinde getirmiştir. Böylece geniş aile temelli ilişkiler ve bağlılıklar gittikçe daha fazla değişim baskısı altına girmiştir.

Bu gelişmeler özellikle tek partili bir yapıdan çok partili bir döneme geçişle oluşan yerel siyasal alanın genişlemesi süreciyle beraber düşünülmelidir. Parti mücadeleleri ve merkezi devlet kurumlarının politikaları bu süreçte yerel toplumsal yapı ve ona hâkim iktidar ilişkileriyle iç içe girerek yerel siyaseti dönüştürmeye başlamıştır. Geleneksel iktidar ilişkilerini temsil eden büyük aile önde gelenleri (eşraf), kasaba ölçeğinde görece varlıklı ticari/mülkiyete dayalı konumlarıyla yerel parti örgütleri ve belediye yönetimleri üzerinde etkili olmuşlardır. Geniş aile sosyal aidiyet/bağlarıyla beraber oy rekabetine dayalı yerel temsil süreçleri üzerinde yine bu aktörler önemli bir etkiye sahiptir. Yerel politik seçkinler ve geniş yerel toplum üyeleri arasındaki siyasal bağlar (aile, akrabalık, yüz yüze ilişki biçimlerinin önemi dikkate alınmalı) ve katılım biçimi böylece patronaj ve klientalist tarzların uzun süre egemen olduğu bir ilişki yapısına bürünmüştür. Merkezle artan bütünleşme sonucunda kaynaklar üzerinde parti örgütleri üzerinden gerçekleşen çıkar rekabetleri yoğunlaşırken siyasal bağların biçimini de dönüştürür. Özellikle Güneş-Ayata'nın şu tespitleri yukarıda anlatılan 1950 sonrası gelişmeleri dikkate aldığımızda önemli hale gelmektedir.

"Devlet, doğrudan ve dolaylı olarak kontrol ettiği kaynakları dağıtarak, kendisini daha fazla siyasi destek getirecek kişilere maddi katkılarda bulunmaktadır. Hızla pazara açılan tarımın modern girdilere ihtiyacı vardır. Para ekonomisi gelişmektedir. Yoğunlaşan ticaret ağı yeni olanaklar, mallar ve bayiliklerle birlikte gelmektedir. Yeni gelişen mahalli seçkinler bu olanaklardan yararlanmak istemekte, siyasi güçleriyle devletten bazı maddi imkânlar almaya çalışmaktadır." (Güneş-Ayata, 1990:103)

Merkezle (ulusal pazar ağı, devlet ve parti örgütleri) çok boyutlu eklemleme, yerelde kaynak/hizmet tekellerini elinde tutan merkezi devlet kurumlarını ve diğer merkezi aktörleri siyasal ilişkiler açısından önemli hale getirir. Patronajı veya klientalist ilişkileri ortaya çıkaran temelde bugüne kadar önemini koruyacak olan bu merkezin yerel iktidar yapısıyla eklemleme örüntüsü olduğunu söyleyebiliriz. Yerel aktörler tarafından olumsuz tutumla "particilik" olarak nitelenen bu ilişki biçimleri farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Parti aidiyeti üzerinden kendisine ve baş-

kalarına çıkar sağlama olarak algılanan bu tutum olumsuz yüklü olmasına rağmen siyasal faaliyetin genele dönük çıkarsızlık durumu olarak gösterilmeye çalışılmasıyla ilişkilidir. Bu eklemlenme yerel parti örgütlerindeki yaygın patronaj ve klientalist ilişkilerde kendini göstermektedir. Eski bir Adalet Partilinin şu ifadeleri bu açıdan kayda değer görülebilir:

"Adamın biri işi olurdu sana söyleyeyim bir tayin işi olurdu, bir iş fakirin iş icap ederdi. Ona iş bulmak için milletvekiline derdik ki 'buna ihtiyaç vardır. Buna bir iş verelim'. Efendim sana söyleyeyim iyi niyetli mücadele ettik... Şimdi fabrika işçi alınca biliyorsun parti eziyordu. Mesela partiye veriyordu. Bir bakıyorsun orda 150 kişi kadro açılınca 150 kişi partiden genç nerde bulduk. 150 tane genç ama ihtiyacı olanları seçtik. Köyde Halk partisi çıktı ama ihtiyacı var, sigortası var efendim sana söyleyeyim böyle insanları yerleştirmeye gayret ettim... Kaymakamı yanına almadan partide iş yapamazsın ki zaten. Kaymakam mülkiye amiridir. Bazı şeylerde ne kaymakam partiye dirsek çevirir ne de biz kaymakama. Diyalogumuz iyi olurdu."

Sadece merkezi devlet kurumlarının kaynak tasarrufları değil aynı zamanda 1960'lı yılların sonlarında ve 1970'li yıllarda yerelde kurulmaya başlanan bazı mesleki kurumlar (ticaret ve sanayi odaları, esnaf odaları, esnaf kredi kefalet kooperatifi, sendikalar gibi) kaynak tahsisi ve dağıtım noktasında siyasal ilişki ve mücadele alanları haline gelebilmekteydi. Sadece yerel parti örgütleri değil ulusal-merkezi alandan yerele uzanan meslek örgütleri de başka bir eklemlenme biçimini meydana getirmektedir. Yereldeki mesleki farklılaşma ve ticari kurumlaşma düzeyinin artışı gösteren bu gelişmeler aynı zamanda kaynak tasarrufu ve dağıtım üzerinde olan mücadelelerin yoğunlaşarak yerel siyaset alanlarını genişletmiştir. Başka bir esnaf siyasetçinin söylemi bu mücadeleleri gözler önüne sermektedir:

"Ben esnaf olduktan sonra esnaf şimdi yüklü sermaye gerektiren bir şey. Biz kısıtlı sermayeyle başladığımız için, yabancı sermayeye ihtiyaç oluyor. Yabancı sermayeyi de nerden karşılayacaksın. O zaman Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi vardı. Onun faiz oranı düşüktü bankalara göre. Çünkü faizin yüzde ellisini devlet hazineden karşılıyordu. Onun için düşük. O krediden istifade etmek isteyince onun o günün koşullarında onun başkanı yönetimi bilmem onu şey yapanlar adama göre hareket ediyordular. Kendi uhdelere almışlar; istediğine kredi veriyorlar isteğine vermiyorlar. Bir haksızlık gibi bir pozisyon oluyordu. Biraz onları ben şey yapınca beni yönetime almak zorunda kaldılar. Yönetime girince ben onlara biraz çeki düzen verdim. Ama yine şikâyetler geliyor esnaflardan 'bilgi alamıyoruz şey yapamıyoruz'. Ondan sonra ben başkanlığa aday oldum ve kazandım."

Merkezi devlet politikaları/yatırımları ve farklı eklemlenme biçimleri yerel siyasal alanın şekillenmesi üzerinde önemli etkiler doğurmuştur. Özellikle yukarıda bahsi geçen patronaja (hamilik) ve klientalist ilişkilere dayalı siyasal bağlar ve katılım diğer ilişkilerle iç içe bir şekilde günümüze kadar önemini koruyarak varlığını sürdürmüştür.¹² Patronaj özellikle iktisadi değişim dönemlerinde ve pazarın genişlediği dönemlerde sermaye biriki-

¹² Ayrıca bu konuda bkz. Şengül 2009: 199.

mine eşlik eden siyasal güç devşirmenin önemli bir stratejisi haline gelmektedir.¹³

Özellikle 1960-80 arası vurgulanması gereken nokta siyasal mücadele ve ilişki biçimlerinde, yerel toplumsal yapının dönüşümüyle beraber ideolojik-kültürel siyasal bağların ve ilişkilerin artan önemidir. Eğitim alanının yaygınlaşması, toplumsal hareketlilik, öğrenci ve öğretmen sayısında yaşanan artış, ulusal kültürel yayınların (kitap, gazete, dergi vs.) yerelde tüketiminin artışı ideolojik siyasal bağların kökleşmesinin temelini oluşturmuştur. Bunu yansıtan en önemli gelişme özellikle 1970 sonrası yerelde toplumsal hareket biçimine bürünmüş olan sosyalist örgüt ve grupların güçlenmesinde bulabiliriz. Sayısız sosyalist grup bu dönemde ortaya çıkacak ve yerel siyasal mücadelelere damgasını vuracaktır. Bu bağlamda Hopa'da 1968 yılında Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) ilçe teşkilatının kurulduğunu görüyoruz. Özellikle eğitilmiş katmanların toplumsal yapı içerisinde artışı ve mekânsal hareketlilik dinamikleri sosyalist düşünce ve ideolojilerin yerelde yaygınlaşmasını sağlamıştır.¹⁴ 1960'lı yıllarda merkezin ideolojik-kültürel alanında değer kazanan ve yaygınlaşan sosyalist yayın ve eserler çok geçmeden yerel kültürel alana ulaşmış ve okunmaya başlanmıştır. Eğitim alanının genişlemesi okuryazar kitleyi büyütmüş ve merkez-yerel arasında ideolojik-kültürel alışverişin hızlanmasını sağlamıştır. 1970'li yıllardan sonra Hopa'da sosyalist hareketler hızlıca özellikle TÖB-DER ve Halkevi'nin kuruluşu ile yaygınlaşmaya başlamıştır. Öğrencilerin etkisiyle dönemin ikinci yarısından sonra yer altı örgütlenmeleri olan Halkın Yolu, Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu ve İlerici Gençlik Derneği (İGD) gibi örgütlerin yerel birimleri kurulmuş ve yaygınlaşmıştır (Aksu, 2012: 258 v.d.)¹⁵ Hızlı bir şekilde bu farklı yapı ve hareketlerin yerelde hegemonik bir örgütsel ağ inşa ettikleri görülmektedir. Özellikle liselerde işgaller ve boykotların yaşanması öğrencilerin lise ve ortaokul düzeyinde yoğun politikleşme sürecine girdiklerini göstermektedir. Yine 1976 yılında Murgul bakır işletmelerinde yer altı Maden-İş sendikası greve gitmiş ve Hopa'daki işçiler ve örgütler greve destek vermiştir. Hopa'da güçlü bir sağ-milliyetçi hareket olmamasına rağmen (bölgesel etki bu anlamda daha önemli olabilir) sosyalist hareketlerin gündemine bir süre sonra özellikle örgüt merkezlerinin belirlenimi altında "anti-faşist mücadele" girmiş ve militarize olmuşlardır. Bu durum hareketlerin yer yer kendi içlerinde de şiddete yönelmeyi beraberinde getirmiştir.¹⁶

¹³ 1990 sonrası Sarp sınırının açılmasıyla sınır ticareti başta olmak üzere yaşanan sermaye birikim süreci yine patronaj ilişkilerini yoğun bir şekilde karşımıza çıkaracaktır.

¹⁴ Anlatılanlara bakılırsa 1960'lı yıllardan sonra yerelde kültürel bombardıman yaşanmıştır. Ulusal kültürel alandaki çeşitlenmenin ve serbestliğin hızlı bir şekilde yerel alana yansdığı görülmektedir. Özellikle çok sayıda gazetenin tüketimi normalleşmiş, dünya klasik romanları ve teorik dergilerin (Yön, Devrim v.b.) bu yıllarda özellikle genç öğrenci kitleleri tarafından yoğun bir şekilde okunmaya başlandığı görülmektedir.

¹⁵ Hopa da sol hareketlerin ayrıntılı tarihsel gelişimi üzerine bkz. Aksu 2012.

¹⁶ Karşıt gruplar arasındaki mücadeleler bazen ölümlerle sonuçlanmıştır. Bu siyasal gerilimlerin yerel mekânda kontrolü görece daha kolaydır. Siyasal şiddet daha çok büyük kentlerin anonimliği altında yaygınlaşan bir fenomene benzemektedir.

Sonuç olarak siyasal anlamda 1970 sonrası sosyalist hareketlerin oldukça güçlendiği ve yerel siyasal alanda ideolojik-kültürel bağlılıkların ve toplumsal hareket tarzında siyasal katılım pratiklerinin ağırlık kazandığı bir sürece sahne olmuştur. Hâkim pratikler, söylem ve tartışmalar öteki taraftan yerelin merkezin kültürel sermaye yoğunlaşması karşısında ki tabi konumunu yansıtmış ve yerel siyasal alanın temel işleyişinin karşısına bir farklılık koyulamamıştır.

Yerel Temsili Süreçler: Profiller, Bağlılıklar ve Seçimler

Çok partili dönemin başlamasıyla beraber siyasal aktörlerin çoğalması sonucunda yerel siyasal temsil için yarış ve rekabet artmaya başlamıştır. Yerel siyasal temsil alanı genel parlamento seçimleri (merkez) ve belediye seçimleri (yerel) içerisinde şekillenen bir nevi siyasal mekânlar olarak düşünülebilir. Temsil figürleri yerel toplumsal yapı, iktidar ilişkileri ve merkez-yerel eklemlenmesinin karakterine dair önemli ipuçları verebilir. Tablo 3'te 1950'den 1980'li yıllara kadar belediye başkanlığı yapan kişiler listelenmiştir. 1950-1960 arası Demokrat Parti eşraf içerisinde önemli aileleri kendi içerisinde toplamayı başarmış ve belediye ile genel seçimleri de kazanarak uzun süre yerelde siyasal hâkimiyet kurmuştur. Parti yönetimlerinde daha çok esnafların ve ticaretle uğraşanların hâkim olduğu bir yapının uzun süre varlığını koruduğu görülmektedir.

Tablo 3

Yıllar	Belediye Başkanı	Mesleği
1950-60	Osman Osmanağaoğlu (DP)	Tüccar/Müteahhit
1963 ve 1968	Tahsin Güngör (CHP)	Esnaf
1973	Osman Küçükali (CHP)	Tüccar (TSO Kurucusu)
1977	Kemal Beşiroğlu (CHP)	Çay Fabrikası Müdürü

Kaynak: Yazar tarafından görüşme verilerinden oluşturulmuştur.

Özellikle temsili süreçlerin gelişmesiyle yerelin merkezle olan ilişkisi farklılaşmaya ve etkin grupların yerel çıkarları politik olarak daha hissedilir olmaya başlamıştır. Bu durumu açıklamak için genel düzeyde Tekeli şöyle bir tespit yapar:

"Bir anlamda, merkezi yönetim ile belediyeler arasında bir iş bölümü ortaya çıktı. Türkiye'nin gelişen burjuvazisinin çıkarları merkezi düzeyde savunuluyor, ilişkiler bu düzeyde kuruluyor, küçük burjuvazinin çıkarları belediyelerde gerçekleştiriliyordu. Bu iş bölümünün büyük ölçüde 1973'e kadar hatta daha sonrada sürdüğü söylenebilir." (Tekeli, 1983: 9)

Özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda yaşanan toplumsal yapı değişimleriyle beraber saygın meslek sahiplerinin veya eğitimli serbest meslek sahiplerinin siyasal alanda önemi artmaya başlamıştır. 1970'lerin sonunda çay fabrikası müdürü olan birinin belediye başkanı seçilmesi buna işaret etmektedir. Yerel bir seçkin olmanın temel koşullarından biri gittikçe varlıklı ve güçlü aileden gelme gibi etkenlerin yanı sıra yerel saygınlık, bürokratik bilgi, ilişki ve tecrübeye doğru kaymaya başlayacaktır. Eğitim süreciyle mo-

dernleşen ailelerde siyasal bağlılık biçimi hızlıca ideolojik-kültürel düzeyde dönüşürken geleneksel aile bağlarının daha güçlü olarak varlığını sürdürdüğü esnaf ve tüccar aile ilişkileri içerisinde siyasal bağlılık daha çok bir görüşmecinin ifadeleriyle şöyle işlemektedir: *“Ben babamdan beddua’yım. Babam bana iki şey beddua etti. Bir dedi ki politikada sağcının dışında olmayacaksın. Devletçi olacaksın.”* Özellikle yukarıda bahsi geçen merkez-yerel eklemleme biçimleri siyasal etkinlikleri, devletin yerel kurumlarının yerel topluluk için kaynak dağıtan işlevleriyle çeşitli aktörlerin (parti, belediye, muhtar, sivil toplum örgütleri vs.) dâhil olduğu bir rekabet alanına dönüştürmektedir. Bu kaynaklardan/hizmetlerden yararlanmak için yerel topluluk üyeleri çeşitli ilişki biçimlerini kullanmakta ve bu ilişkilerin kurulması ve yönlendirilmesi yerel siyasal alanın temel ilişki biçimlerinden birini oluşturmaktadır. Bu aktörler arasında doğrudan ya da dolaylı bir kaynak/ hizmet sağlama etkinlikleri yoğunlaşır. Böylece yerel bürokrasinin çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması bürokratik bilgi ve tecrübeyi siyasal sermayeye dönüştürerek aday profillerindeki değişimin arkasındaki temel etken olarak öne çıkmaktadır. Bu bürokratik sermayenin artışı ve yerele nüfuzu merkezi devlet iktidarı ile yerel iktidarların partisel yapısı arasında oluşacak temel bir gerilimde önemine işaret etmektedir. Bu mekânsal anlamda yani merkez-yerel ekseninde vuku bulan yapısal bir gerilimi oluşturur.

Tablo 4

	HOPA Yıllara Göre Genel Seçim Sonuçları (1961-1977)				
	1961	1965	1969	1973	1977
AP	1939	2586	3295	1893	2764
CHP	3735	3221	2860	5240	6505
CKMP	183				
BĞSZ		26	7		7
GP			452		
MİLLET P			50		
TİP			170		
CGP				108	
MSP				422	230
Dem. P				290	102
MHP					435

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

İktidar partileri hiç olmazsa her zaman bir kesimi muhalefette olan belediyelerin başarılarını sınırlamak için kaynaklarını kendi partilerinin denetimindeki belediyelere kaydırmak istemektedir. Hopa’da özellikle merkezi iktidar düzleminde sağ partilerin hâkimiyeti karşısında hem belediye hem genel seçimlerde CHP ağırlıklı bir eğilimin güçlü olması böyle bir gerilimin baskısı altında olduğunu göstermektedir. Genel seçimlerdeki CHP üstünlüğü 1969 yılındaki genel seçimlerde AP lehine bozulmuştur. Bu dönemde içerisinde ilk defa CHP’den daha fazla oy kazanmış olması büyük oranda merkezi iktidarı elinde tutması ile açıklanabilir. Aşağıdaki tablolarda 1963-1977

arasında genel ve belediye seçim sonuçlarına göre oy dağılımı verilmiştir. Yerelde sosyalist hareketlerin gelişmesiyle beraber değerlendirildiğinde hem genel hem belediye seçimlerinde 1970-1980 arası CHP hâkimiyeti daha anlamlı hale gelmektedir. Yerel seçimlerde AP ve CHP arasındaki oy farkının biraz daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca yerel seçimlere katılımın da 1963 yılı hariç olmak üzere oldukça düşük olarak gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle 1965'ten sonra ideolojik-kültürel bağlılıkların daha ağır bastığı genel seçimler için oyların iki parti arasında dağıldığı fakat diğer birçok küçük partilerin de yerelde düşük de olsa belli oranlarda temsile sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 5

Hopa Mahalli İdareler Seçim Sonuçları (1963-1977)				
	Seçmen Sayısı	CHP	AP	Bağımsız
1963	1786	1052	708	13
1968	2861	1185	933	
1973	3740	1275	1019	301
1977	4220	1706	1044	

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

1960-80 arası belediye seçimlerini sürekli CHP adayları kazanmış ve bu durum ancak 12 Eylül darbesinden sonra değişmiştir. Belediye seçimlerinde genel olarak şahsiyetlerin önemli role sahip olduğu ve bu durumun bağımsız adayların kazanma şanslarını arttırdığı bilinmektedir. Hopa'da bağımsız adaylar olsa da başarı olanakları oldukça düşük kalmıştır. Bu büyük oranda oyların bir şahısta toplaşmasını sağlayacak homojen kolektif kimliklerin zayıflığına (aşiret gibi) veya ideolojik ya da diğer parti aidiyetlerinin daha güçlü olduğuna işaret etmektedir. Aile ve parti tercihleri arasında bir ilişki olsa da bu oldukça parçalı bir yapıya denk düşmektedir.

Büyük Dönüşüm: Esnek Sınırlar, Ticarileşme ve Toplumsal Yapı

Bu bölümde 1980'lerden günümüze Hopa'daki temel siyasal gelişmelere değinilerek yerel toplumsal yapının değişimiyle ilişkili olarak siyasal ilişki ve mücadele biçimlerinin şekillenışı ele alınacaktır. 1980'den günümüze yerel siyasal alan önemli değişim süreçlerine maruz kalmıştır. Bu değişim şu temel örüntülerde özetlenebilir: 1970'lerde hâkimiyet kazanan sosyalist hareketlerin gücünün kırılması, yerel kolektif kimliklerin (Lazlık, Hemşinlik başta olmak üzere) belirginleşmesi, 1989 yılında Sarp sınırının açılmasıyla ortaya çıkan ulus-üstü sosyo-mekânsal etkileşimler ve ticarileşmeyle beraber yaşanan toplumsal-kültürel değişim ve yine sermaye birikim süreçleri sonucunda güçlenen patronaj ve klientalist ilişkiler. Ulusal düzeyde askeri müdahaleyle ortaya çıkan yeni durum Hopa'yı özellikle etkilemiştir. Yerelde güçlü sosyalist hareketlerin varlığı müdahalenin yerelde yöneldiği temel alan olmasını beraberinde getirmiş ve yüzlerce insan bu süreçte gö-

zaltına alınıp tutuklanmış, işini kaybetmiş ve sosyal ilişki ve çevreleri parçalanmıştır. Örgütsel yapılar bu süreçte aynı şekilde dağıtıldığı için sosyalist hareketlerin siyasal gücü yerelde büyük darbe yemiştir. Bu durum ancak 1990'larda Halkevi ve ÖDP'nin (Özgürlük ve Dayanışma Partisi) açılmasıyla beraber değişmeye başlayacaktır (Aksu 2012: 275).

Bu dönemde değişimin odağında yine merkezi devlet politikalarında yaşanan bazı temel değişimle ortaya çıkan ihracat temelli kalkınma politikalarının SSCB'nin çözülüşü süreciyle birleşerek Türkiye ve Gürcistan arasındaki 1930'lu yıllarda tamamen kapanmış olan sınırın, yani Sarp sınır kapısının yeniden insan ve meta akışlarına açılması vardır. Bu süreç Hopa'yı derinden ve çok boyutlu bir şekilde biçimlendirmiştir. Yukarıda Hopa'nın deniz ulaşımının ve ticari ürünlerin dağıtıldığı ve sevkiyatının yapıldığı limana sahip olmasının yerel mekânı nasıl şekillendirdiğine vurgu yapılmıştı. Bu dönemde özellikle İran'la yürütülen ticaretin yoğunlaşması sonucunda limanın faaliyetlerinin genişlediği ve yoğunlaştığı görülmektedir. Limanın artan ticari faaliyetlerinin genişleyerek Hopa'da ki fiziki ve sosyal mekânın şekillenmesini belirleyen temel etken olmaya devam ettiğini görüyoruz. Bu liman faaliyetleri aynı zamanda geniş bir iktisadi ilişkiler ağının tesisinde ve sürdürülmesinde, örneğin nakliyat sektörü, konaklama ve oto tamir/yedek parça gibi hayati bir işleve sahiptir. Liman özellikle özelleştirildiği 1997 yılından sonra hızlı bir gelişme içerisine girmiş ve küresel ticari faaliyetlerini artırmıştır. Bu süreç sınırın açılmasının yarattığı yoğun ticarileşme dalgası ve ulus-üstü sosyo-mekânsal hareketlilik ve etkileşimin işaret ettiği yeni mekânsal eklemlenme süreçlerinin gelişimiyle yerel ve ulusal merkezin dışında üçüncü bir mekânsal düzlemin ulus-üstü veya küresel etkilerin yoğunlaşmasını beraberinde getirir.¹⁷ Sınırın açılmasıyla Gürcistan üzerinden bölgeyle artan ulusal dış ticaret faaliyetleri ve serbestleştirilen sınır ticaretinin yaygınlaşması sonucunda Hopa iş ve emek piyasasında ticarileşme diye ifade edebileceğimiz dalgalı, enformel ve kuralsız karakteri ağır basan sermaye birikim süreci yaşanmaya başlamıştır. O dönemde ticarete giren bir yerel siyasetçi bu durumu şöyle tarif eder:

"Abimin bir tanesi batırmıştı. Gürcistan sınır kapısı açılmıştı; Sarp sınır kapısı. O aralarda bayağı bir abim ticarete para batırmıştı... Ticaretin ağır basmasından ve Gürcistan kapısından yurt dışından işte o zamanlar alüminyum, saç, bakır bunun üzerine metal üzerine... 94, 95, 96 o yıllarda öyle ticarete başladım. Ticaretin hemen hemen şöyle diyebilirim ki 16, 17 yaşlarında ticarete başladım... Hızlı bir şekilde ticarete girdim. Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan: Bu ülkelerde bakır yani metal üzerine çalıştık. Hurdacılık yaptık. Hurda demir işi de yaptık en son olarak Gürcistan da şöyle bir şey oldu. Akaryakıt üzerine... Mesut Yılmaz başbakan iken Suriye ile olan sıkıntılardan dolayı Suriye kapısının akaryakıt kapatmıştı. Diğer bölgelerimizde Nahçıvan orayı açmıştı. Van'dan Tatvan üzerinden mazot akaryakıt ithalatı yapıyorduk

¹⁷ Bir sunumumda bu süreci glokalleşme olarak tarif etmeye çalışmıştım. Burada bölgesel bir düzlemi de bu mekânsal eklemlenmeye dâhil etmek gerekir. Glokalleşme kavramı için bkz. Swyngedouw (2004)

Hakkâri Yüksekova gümrüğü çalışılıyordu. Irak ve İran'dan gelen akaryakıt. Hopa gümrüğünde çalışılıyordu Sarp gümrüğünde ve Posof gümrüğünde Gürcistan ile çalışılıyordu. Ben dediğim bütün bu gümrüklerde akaryakıt ithalatı yaptım. Yani mazot getiriyorduk Türkiye'nin her tarafında mal satıyorduk... Bu da yaklaşık 6 7 yıl kadar sürdü. En verimli zamanlarımızda ticaretle o zamanlarda akaryakıt zamanlarıydı"

Bu yeni ticari ulus-üstü eklemleme süreci yerel aktörleri farklı düzeylerde ve yoğunlukta sermaye birikimi sürecine dâhil etmiş ve yerel toplumsal yapı oldukça hızlı bir değişimle karşı karşıya kalmıştır. Birçok yeni firma ve ticari şirket bu dönemde ulus-üstü düzeyde yaşanan ticarileşme süreciyle faaliyete geçmiştir. Bir başka yerel tüccar yerel siyasetçi o dönemi şöyle tarif eder:

"Ruşçayı biraz öğrendikten sonra burada ticari yapılanma içerisinde biraz işleri geliştirmek maksatlı. İşleri belli başlı yerlere getirdik yoluna koyduk. İşte o zaman Türkiye burada bir Renault bayiliği almıştık; Servisi vesairesi. İdealist düşünceler o zaman. Çok idealist belli zararları da piyasanın gelişimine göre ülkenin gelişimine göre olabiliyor ama yine idealist bir tavırla başlangıçta özellikle ticari çalışmalarımızı yapıyorduk. Aynı zamanda Gürcistan la da ilişkiler o zaman işte kapının açılması vesairesi itibariyle gündemdedi. Biz de aynı zamanda Gürcistan'da bir Renault distribütörlüğü şeklinde direk Fransa ile bağlantılı ortak bir Gürcistan'da şirket kurmak suretiyle öyle bir yapılanma içerisine girdik. Bunlar olurken tabi bir anda 94 krizi ortaya çıktı... Anormal faizler, sıra dışı gelişmeler üst üste konduğu zaman ciddi zararlar görüldü... Renault satışları üzerinden de satışlar başlamıştı. Ciro olarak Artvin de yüksek ciro elde etmiştik. Siz misiniz öyle yapan yatırım yaptınız ciro ettiniz falan onun da bir ek vergisi falan... Yine tabi devlet vergi koymuş çalışmalarını yapmış anormal durumlar oldu diye tabi tamamen ticaretten vazgeçmek gibi bir durum söz konusu belki değil ama. Ama biraz daha sağlıklı... Biraz daha temkinli yola devam etmek mantıklı olarak görüldü. O zaman için. Ben diğer ticari faaliyetlerde de burada tabi o boy ölçüsü alındıktan sonra daha temkinli olarak devam edildi. Kömür işi ağırlık olarak daha sonrası kömür ithalatçılığı vardı. Bizim onun üzerinden Rusya tabi ki o kapılar açıldıktan sonra yine Rusya üzerinden kömür ithal etmeye başladık."

Kültürel düzeyde ise şimdi yeni eklemleme ilişkileri ve biçimleri yerel topluluk için gündeme gelmiştir. Geçmişte kopan aile ve akrabalık ilişkileri şimdi yeniden kurulmaya özellikle Laz aileler arasında etkileşim canlanmaya başlamıştır. Eklemlemenin diğer boyutu ise bu noktada merkezi kültürel alana bağımlılığın karşısında bir liberalleşme şeklinde karşımıza çıkar. Gürcistan'daki ailelerle yaşanan yeni kültürel eklemleme Lazlık kimliğinin bu süreçte önem kazanmasına neden olmuş ve kimlik inşasının önemli bir parçası haline gelmeye başlamıştır.¹⁸ Hopa özellikle bu dönemde almış olduğu yoğun göçlerle oldukça heterojen bir kültürel yapıya bürünmeye baş-

¹⁸ Kültürel anlamda sıkça vurgulanan bir başka değişim, liberalleşme bağlamında kasabada eğlence ve seks sektörünün ortaya çıkması ve bunun yerel aileler ve kültür üzerinde yarattığı olumsuz etkiler olduğu söylenebilir.

layacaktır. Eskinin toplumsal ilişkiler açısından saydamlığı ve dolayimsız ilişki biçimleri kasaba mekânının dönüşmesiyle ortadan kalkmaya başlayacaktır. Aynı bağlamda güçlü ticarileşme dinamiği Hopa'yı bir çekim merkezi haline getirecek ve başta Rize, Trabzon, Erzurum ve Ardahan olmak üzere yakın illerden göç almaya başlamıştır. Ayrıca, özellikle bu süreçte Hemşinli aileler yoğun bir şekilde köylerden kasabaya doğru hareketlilik içine girmiş ve yaşanan ticarileşme sürecine dâhil olmuşlardır. Birçok ticari aktörün özellikle Hemşinli ailelerden gelmesi bu duruma işaret etmektedir.¹⁹ Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 1990 ve 2000 yılları arasında Hopa'nın kasaba nüfusu en hızlı artışını yaşamıştır. Aynı zamanda köy nüfusu da 1985 yılı itibarıyla düşmeye başlamış ve 2000'lerin sonunda kasaba nüfusu köy nüfusunu aşmıştır.

Tablo 6

HOPA Nüfus Gelişimi (1980-2015)			
	Toplam Nüfus	Şehir	Köy
1980	29.426	10.212	19.214
1985	31.464	11.315	20.149
1990	30.862	11.507	19.355
2000	32.584	15.445	17.139
2007	32.809	17.361	14.848
2010	32.016	17.433	14.583
2014	34.234	18.924	15.310
2015	34.852	19.748	15.104

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Çoğulcu Temsili Yapı, Seçimler ve Katılım

Bu dönemde gerçekleşen ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeler yerel siyasal alanın işleyiş ve biçimleniş üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur. Belediye başkanları üzerinden temsili figürlere bakıldığında tüccar veya esnaf etkinliği gittikçe kendisini daha fazla serbest meslek sahipleri, girişimci veya profesyonel mesleklerden gelenlere bıraktığı görülmektedir. Bu durum büyük oranda 1990'ların ekonomik ve toplumsal değişimleri sonucunda kent mekânının hem planlama ve uzmanlık gerektiren karmaşık sorunlarla yüz yüze gelmesi hem de ticarileşmeyle oluşan rantın dağılımı/düzenlenmesi sorunuyla ilişkilidir. Belediye bu süreçlere oldukça hazırlıksız yakalanmış, yoğun nüfus artışı inşaat plan ve izinlerinin düzensiz işlemesi ya da klientalist ilişkiler içerisinde temel altyapı sorunlarına kalıcı çözümler üretilememiştir. Belediye bu dönemde az ya da çok kendi içerisinde uzmanlaşmaya gitmiş (ilk defa mühendis istihdam edilmeye bu dö-

¹⁹ Hopa 'daki etnik kimlikler hakkında başta Lazlar ve Hemşinliler olmak üzere bkz. Özçep /Aksu, 2106: 101 v.d.

nemde başlanmıştır) ve belediye faaliyetleri her açıdan önem kazanmaya başlamıştır. Tablo 7'de listelenen temsili figürlere bakıldığında geldikleri alan itibarıyla kasabanın etkinlik kazanan alanlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

Tablo7

Yıllar	Belediye Başkanı	Mesleği
1984	Mahir Dudak (ANAP)	Çay Fabrikası Şefi
1989	Turan Altıntaş (SHP)	Çay Fabrikası Müdürü
1994	Mahir Dudak (ANAP)	Çay Fabrikası Şefi
1999	Mahir Dudak (ANAP)	Çay Fabrikası Şefi
2004	Yılmaz Topaloğlu (ÖDP)	İnşaat Mühendisi/Müteahhit
2009	Turan Kasımoğlu (CHP)	Girişimci (Nakliyat)
2014	Nedim Cihan (AKP)	Mühendis

Kaynak: Görüşmelerden elde edilen verilerden hazırlanmıştır.

Özellikle 1990'larda yaşanan ticarileşmeyle oluşan sermaye birikim süreci bu ticari zenginlerin aynı zamanda siyasal olarak da etkin olmalarını beraberinde getirmiştir. Görüşülen siyasal aktörlerin birçoğu aynı zamanda ticari alandan gelmekteydiler ve yerel mesleki örgütler içerisinde etkin olmuşlardır. Örneğin Ticaret ve Sanayi Odası yerelde ticarileşme sürecinde en etkin siyasal kurumlardan birine dönüşmüştür. Bu durum siyasal ve ekonomik çıkarların gittikçe daha sıkı bir şekilde birbirine eklemlendiği bir süreci de beraberinde getirmiştir. Yerel siyaset ekonomik çıkar veya gelişmeden ibaret olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu yeni sermaye sahipleri aynı zamanda siyasal alanda özellikle 2000'lerin başında ve ortalarında yeni yükselen parti olan AKP içerisinde faaliyet yürütmüşler ve etkin birer siyasal aktör haline gelmişlerdir. AKP bu yeni grupları kendi içerisinde mobilize ederek ve böylece patronaj ve klientalist ilişkilerin yerelde sürdürülmesine zemin hazırlayarak 2014 yılında belediye seçimlerini kazanmayı başarmıştır. Daha sonra AKP içerisinde faaliyet yürüten iş adamı bir siyasetçinin bu patronaj ilişkilerini şöyle dile getirmiştir:

"Siyaset beklediğim bir durum değildi... Böyle bir çabam yoktu. Biz insanlara yardımı, şirket olarak aile şirketi olarak Hopa'nın en eski en köklü şirketlerinden olarak X şirketler grubu olarak biz her yıl insanlarımıza Ramazan aylarında kumanya yardımı yaparız. Onun dışında zaten şu anda kendim okuyamadım ama 43 tane öğrenci okutuyorum. Üniversite öğrencisi bunlar. Hopa'nın öğrencisi. Bizim memleketimizin çocukları. Bu çocuklar siyaseten olsun başka yollara kullanılmasınlar diye biz bu çocukları ekonomik olarak destekliyoruz okumalarını sağlıyoruz... Bütçemizin bir kısmını okutacağımız çocuklara bir kısmını fakir fukara garip gurebanın evlerine işte ramazanlarda kumanya bu şekilde başlamıştı... Kendi ticari portföyümüzü büyüterek bugünlere geldik işte Hopa'mız da eksik olan fakir insanlar evlerinde sıkıntı olan insanlara yardım etmeye başladık... Tabii ki o zamanlar kimsenin aklında siyaset mi olur yarın ne olacağı kimse bilemez. Böyle bir düşüncemiz hiç yoktu zaten. Yani böyle bir şey yapabilecek duruma geldik. Ondan sonra da

büyüdükçe insanlar bizden iş istemeye başladı. İş konusunda da çok şükür şu anda bütün şirketlerimizde çalışan insan sayısı yaklaşık her ay maaş yatırdığımız 344 kişiye istihdam sağlıyoruz... Bunlar oluşmaya başlayınca artık insanlar daha farklı şeyler tayinler istemeye başladı. İşte atama yapmamızı istediler. İşte şurda ambulans lazım dediler. Sağlık sıkıntıları İstanbul da Ankara da derken en son kendi kendime karar verdim bu kadar insanlara uğraşyoruz 18, 19 senedir bu insanların yanındayız bu insanların bize bir teveccühü vardır ki bizi gelip tercih ediyorlar. Yardımcı olmamızı istiyorlar. Biz de çok şükür bugüne kadar elimizden geleni ardımıza koymadık hatta yapmaya da devam ediyoruz... Buralardan aldığımız izlenimler insanların bize bakışları bakış açılarını değişmesi insanların bizi daha çok tanyıp daha çok bizden yardım istemesi.”

Bu ikili ilişkinin yani hamilik ve klientalist ilişkilerin nasıl iç içe geçtiğini göstermesi açısından bu satırlar önemlidir. Ekonomik sermaye adeta kişiyi siyasal alana giriş yapmaya zorlar. Kurulan tahakküm biçimi siyasal bağlılık ve ilişkiler üretmeye elverişli olmasından dolayı siyasal eğilimi güçlü bir durum haline getirir.²⁰ Patronaj bu yeni süreçte de siyasal ilişki ve katılımın önemli biçimleri olarak varlığını sürdürmeye devam eder. Yerel siyasal kurumların hem belediye hem de merkezi devlet kurumlarının bu tarz klientalist ilişkiler içerisinde güç devşirme çabaları yerel siyasetin temel dinamiklerinden birini oluşturur. Ticarileşme her ne kadar gelir düzeylerinde görece bir iyileşme meydana getirirse de yerel topluluğun sosyal konuların da süreklilik ve istikrar büyük oranda siyasal ilişki ve bağlarla desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu durum belediye veya merkezi devlet kurumları klientalist tarzda çıkar ilişkilerinin düzenlenmeye çalışıldığı alanlara dönüştürür. Eski bir belediye başkanının ifadelerinde insanların belli bir takım işlerinin yapılması için kendisinden hem özel evini hem de belediye makamını kullanarak sürekli talepte bulduklarını belirtmesi bu aşağıdan gelen baskıya ve ilişkilene tarzına işaret etmektedir.

Bu dönemde bu ilişkilerin yanı sıra ideolojik-kültürel düzeyde siyasal bağlılıkların ve farklılığın varlığını koruduğu görülmektedir. Toplumsal yapı değişimlerine ve merkez-yerel eklemlenme biçimlerine göre bu ilişkiler de dönüşmeye başlamıştır. 1980'lerde özellikle sosyalist hareketlerin gerilemesiyle toplumsal hareket biçiminde karşımıza çıkan katılım biçimi önemsizleşmiştir. Ancak 2000'lerin başında HES (Hidroelektrik Santralleri) inşaatlarının gündeme gelmesiyle neo-liberal kalkınma politikalarını takip eden merkez ile yerel arasında ki gerilimler üzerine oturan çevreci toplumsal hareketler gündeme gelmiştir. (Aksu, 2012:282 v.d.) Bu temelde siyasal geleneklerin ve çeşitliliğin varlığını belediye ve genel seçim sonuçlarına baktığımızda görebilmekteyiz. Tablo 8'e bakıldığında, yerel seçimlerde oyların 1994 yılına kadar eski gelenekleri temsil eden partiler etrafında yo-

²⁰ Seçim çalışmalarının finansmanı meselesi de yani adaylık sürecinin masraflı bir işe bürünmesi varlıklı aktörleri adaylık konusunda avantajlı bir konuma getirmektedir. Görüşülen adayların özellikle bu konuya dikkat çekmeleri önemlidir. Adaylık süreçleri koşullar açısından varlıklı adayları imtiyazlı hale getirir.

ğunlaştığı görülmektedir. Vurgulamak gerekir ki partilerin ideolojik-kültürel bağlılıklarının yanı sıra yerel seçimlerde adayın kişiliğini de (örneğin saygınlık veya Laz veya Hemşinli olması gibi) bir bağlılık türü olarak hesaba katmak gerekir. Bir tarafta ANAP ve DYP öteki tarafta solun birleştiği SHP ve daha sonra CHP 1994 yılına kadar oyların dağılımını belirlemişlerdir. İlginç olan nokta, sağ ve sol partiler arasında belirli düzeyde bir geçişkenliğin varlığını sürdürüyor olmasıdır. 1994 sonrası yapılan seçimlerde ideolojik-kültürel farklılıklar daha da belirginleşmiş oylar yoğunlaşmak yerine birçok partiye dağılmış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu göçle beraber oldukça heterojen bir yapıya bürünen kentin bir yansıması olarak okumak mümkündür. Yoğun bir siyasal rekabet artışı bu sürece eşlik etmiş ve ideolojik-kültürel ayrışmalar belirginleşmiştir. Bu duruma iyi bir örnek ÖDP'nin 1999 yılından itibaren önemli bir siyasal aktör haline gelmesi ve 2004 seçimlerinde belediye yönetimini ele almasında kendisini göstermektedir.²¹ 2004 sonrası geleneksel ANAP ve DYP seçmenlerinin hem CHP'ye hem de AKP'ye kaydığı tahmin edilebilir. 2009 yerel seçimleriyle beraber oyların CHP ve AKP arasında kutuplaştığı görülmektedir. 2014 seçimlerinde 2009 yılında seçime bağımsız aday olarak giren eski ÖDP belediye başkanı Yılmaz Topaloğlu'nun mobilize ettiği oyların önemli bir kısmının yeni seçmenlerin (kasabada üniversitenin kuruluşundan dolayı öğrenci oyları önemli hale gelmektedir) katılımıyla beraber AKP'nin seçim zaferinde belirleyici olduğu tahmin edilebilir.

Tablo 8

Partiler	Mahalli İdareler Seçim Sonuçları (1984-2014)						
	1984	1989	1994	1999	2004	2009	2014
ANAP	2108	1432	2183	2334	1244		
CHP			471	1326	1625	3366	4523
DYP		1119	1846	1038			
SHP		2337	1846				
MHP			266	482	959	661	547
RP/FP		115		544			
DSP		154		676			
ÖDP				729	1730	809	836
AKP					1544	2715	4546
SAADET					75	94	168
SODEP	1429					255	
BĞMS						1848	
HDP							624

Kaynak: Veriler TUİK' den derlenmiştir.

Aynı şekilde bu dönemde genel seçimler açısından (Tablo 9) daha ağırlıklı olarak ideolojik-kültürel çeşitliliği tespit etmek mümkündür. Benzer bir şekilde 1983 ve 1991 arası dönemde oy dağılımının ANAP/DYP ile SHP/DSP ve daha sonra CHP/DSP arasında yoğunlaşmakta olduğu görülmekte-

²¹ ÖDP'nin belediyeyi kazanması ve yaşanan tartışmalar hakkında bkz. Aksu 2012: 278 v.d.

dir. Yine SHP ve ANAP arasında oy geçişkenliğini özellikle 1991 seçimlerinde görüldüğü gibi tespit etmek mümkündür. 1995 sonrası dönemde oyların farklı ideolojik-kültürel partiler arasında dağıldığı gözlemlenmektedir. Özellikle ulusal düzeyde başarı gösteren islami-muhafazakâr Refah Partisi'nin (RP) 1995 yılında küçük bir oy artışına rağmen Hopa yerelinde ülke başarısını yakalayamadığı söylenebilir. 1999 yılından itibaren ANAP oylarının gittikçe eridiği ve diğer partilere doğru özellikle DSP ve MHP'ye doğru geçişkenliğin yaşandığı söylenebilir. 2002 yılına kadar ANAP ve DYP seçmenin kendi partisinde direttiği görülmekte ve yeni kurulan AKP'nin oylarının özellikle MHP ve Fazilet Partisinden alındığı tahmin edilebilir. AKP'nin aynı zamanda yeni seçmen kitlesini mobilize etmiş olma olasılığı oldukça yüksektir.

Tablo 9

	Hopa Yıllara Göre Genel Seçim Sonuçları																
	ANAP	HP	MDP	BESZ	RP	DYP	DSP	SHP	NSP	CHP	MHP	HADEP	ÖDP	AKP	SADEP	DF	HDP
1983	4633	4455	1572	77													
1987	3471				311	2345	892	7295	162								
1991	5176				516	2523	805	5872									
1995	5920				1029	2436	1923			2977	910	336					
1999	3343				774 (Fazilet)	1714	4284			2081	2594	213	793				
2002	2909					1932				5543	1498	88 (Cem)	658	2602			
2007										6154	2420		426	4513	250	1745	
2011										9356	2136			6987	132	117	
2015-1										8366	4517			6182	236		1351
2015-2										9726	2572			7089	157		1208

Kaynak: TÜİK verileri kullanılmıştır.

2002'den sonra ANAP ve DYP'nin ortadan kalkmasıyla oyların önemli bir kısmı AKP ve MHP'ye dağılmıştır. Özellikle 2007'den sonra oyların yine AKP ve CHP arasında kutuplaşma eğilimine girdiği görülmektedir. Ayrıca ulusal düzeydeki temsil ilişkilerine yakın bir şekilde MHP ve HDP'nin genel seçimlerde önemli oy oranlarına sahip olduğu vurgulanmalıdır. AKP'nin artan gücü büyük oranda daha önce vurgulanan yeni sermaye aktörlerini patronaj ağıyla beraber örgütleyebilmesine bağlıyken aynı zamanda merkezi devlet iktidarını elde tutması ve kaynakların dağıtımını (İş-Kur, tayin/atamalar, sosyal yardımlar gibi araçlar) noktasında avantajlı bir konumu kullanabilmesi onun güçlenmesinin temelini oluşturduğu tespiti yapılabilir. Özellikle yoksul katmanların siyasal tavırlarının belirlenmesinde de bu faktöre dikkat edilmelidir. Esnaf ailelerinin sosyal koşulları bu bağlamda ayrıca önem kazanmaktadır. Yerel toplumsal yapı içerisinde temel bir sektör olan esnafılık, ticarileşmeyle beraber bir taraftan genişlemiş öteki taraftan sosyal konumu itibarıyla en kırılgan olan gruplardan birine dönüşmüştür. Bu durum 2002 ve 2008 krizlerinde net bir şekilde görülmüştür. Bu dönemlerde kitlesel olarak işyeri kapatmalar ve borçlanmalar yaşanmış ve örneğin 2008

krizinde Esnaf Kredi Kooperatifinin 3,5 trilyon lirası batmış ve kooperatif oldukça zor koşullar altında yeniden kurulmuştur.

Son olarak siyasal temsil ve güç ilişkileri açısından yerelde önem kazanan etnik-kültürel boyuta vurgu yapmak gerekir. Özellikle 1990’lı yıllardan sonra toplumsal yapı içerisinde önemli bir kesimi oluşturan Hemşinli ailelerin önemli sayılan güç alanlarına yani esnaflık, ticaret ve iş piyasası alanına hızlıca dâhil oldukları ve bunun sonucunda sosyal konum mücadelelerinin başka bir düzeyde keskinleşmeye doğru evrildiği söylenebilir. Bu gerilim siyasal mücadelelerde örneğin oda seçimlerinden belediye seçimlerine kadar birçok alanda kendini hissettirmiştir. Bu durum bir önceki dönemden farklı olarak kasabada Hemşin nüfusunun artmasıyla belirginleşen “yerleşikler” ile “dıştakiler” (Etablierte/Außenseiter) ekseninde bir ayrışmaya işaret etmektedir (Elias/Scotson 2002).²² Görüşülen aktörlerin birçoğu bu dinamığa işaret ederek karşılıklı (Laz ve Hemşinli) şovenist tavırların bazı seçimlerde gündeme geldiği vurgulanmıştır.²³ Bu durum toplumsal gruplar arasında derinleşmesi gereken sosyal entegrasyon sorununa işaret etmektedir. Siyasal partilerin ve belediye faaliyetlerinin özellikle bu durumu gözetten politikalar ve söylemler üretmesi gereklidir.

Sonuç

Bu çalışma Hopa yerelinde ki siyasal ilişki, yapı ve mücadeleleri tarihsel bir perspektifle ele almaya çalışmıştır. Özellikle mekânsal teorik bir arka plandan hareket edilerek merkez-yerel eklemlenme dinamikleri başta olmak üzere değişik mekânsal düzlemlerin yerel siyaset üzerindeki etkileri ele alınmaya ve vurgulanmaya çalışılmıştır. Erken Cumhuriyetten günümüze Hopa’da merkez-yerel etkileşimleri ve toplumsal değişim süreçleri boyunca farklı tarzda siyasal ilişki ve mücadeleler gelişmiştir. Özellikle bu bağlamda 1950’li yıllardan başlayarak süreklilik arz eden patronaj ve klientalist ilişkilerin siyasal ilişkiler ve mücadeleler üzerinde ki egemenliği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda böyle bir şeyin koşulunu oluşturan yerelin süreklilik arz eden kentsel bir gelişme çizgisine ve potansiyeline sahip olduğunun vurgusunu yapmak gerekir. Özgün coğrafik konumlanış ister istemez kenti yöresel merkez haline getirmiş ve günümüzde de kenti bir anlamda yoğun zaman-mekân sıkışması yaşayan bir alana dönüştürmüştür. Özellikle 1990 sonrası yaşanan ticarileşme ve ulus-üstü eklemlenme süreci yerel mekân ve siyaset üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Bu bağlamda yerel siyaseti, merkez-yerel etkileşimi altında ekonomik aktörler ve onların belirlediği çıkarlar ve politikalar boyunca şekillenen patronaj ve klientalist ilişkilerle tanımlamak mümkündür. Özellikle siyasal alanda önem kazanan etnik kimlik

²² Özellikle CHP den Artvin milletvekilliği için Hopa’lı bir adayın Turgut Altunkaya’nın 1965 seçimlerinde aday gösterilmesi önemlidir. CHP adayı Turgut Altunkaya 1965 ve 1973 seçimlerinde oldukça yüksek oy kazanmıştır ve yerelde oldukça sevilen avukatlık yapan Hemşin kökenli saygın bir siyasetçidir.

²³ Burada özellikle yerel siyasette önem kazanan bu tarz kimlik mücadelelerini ve arkasındaki dinamiklerini ele alan önemli bir çalışmaya önemle işaret edilmelidir. Özçep/Aksu, 2016: 97-125.

dinamikleri ve günümüzde merkezi iktidarı ve belediye araçlarını kendinde birleştiren AKP'nin CHP'nin yereldeki güçlü pozisyonunu sorgulaması muhtemel görünmektedir. Kısacası birçok düzeyde yerel siyasal alanda demokratik katılımcı ve toplumsal grupların çok boyutlu entegrasyonunu hedefleyen pratiklerin eksikliği kendini hissettirmektedir. Her koşulda yerel mekân böyle bir kamusalığın inşası için yeterince olanakları sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSU Cemil (2012): Karadeniz'in Sol Köşesi: Hopa. Siyasetin Yerelleşmesi Bağlamında Bir Okuma, Uğur Biryol (Der.), "Karardı Karadeniz", İletişim Yayınları, İstanbul:231-288.
- ALKAN Haluk / ÇİFTÇİOĞLU Hüseyin (2007). "Yerel Siyasette Belediye Meclisi ve Siyasi Parti Örgütleri: Göksun Örneği", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (14) 2007/2: 1-27.
- BİLGİN Ayhan (2016). *Yerel Siyasetin Dinamikleri: Pülümür*, Şükrü Aslan (der.), PÜLÜMÜR, Ankara: Ütopya Yayınevi: 196-230.
- CASTELLS Manuel (2014). *Kent Sınıf İktidar* (Çev. Asuman Türkün), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- ÇELİK Abdullah /ULUÇ A. Vahap (2009). *Yerel Siyasette Temsin Üzerine Bir Çalışma: Şanlıurfa Örneği*, İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:41 Ekim: 215-231
- DİRLİK Arif (2012). *Küreselleşmenin Sonu mu?* (çev. İsmail Kovacı & Veysel Batmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ELIAS Norbert / SCOTSON John L. 2002. *Etablierte und Außenseiter*. Suhrkamp, Frankfurt/M.
- GÖRÜN Mustafa (2006). "Yerel Demokrasi ve Katılım: İzmir, Konya ve Ağrı İl Genel Meclis Üyeleri Üzerinde Bir İnceleme", *Yönetim Bilimleri Dergisi* (4: 2), 159-183.
- GÜNEŞ-AYATA Ayşe (1990). "Kasabada Politika ve Politikacı", *Toplum ve Bilim* 50 Yaz, 97-110.
- KELEŞ Ruşen (1998). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- LEFEBVRE Henri (2003). *Space and State*, Neil Brenner, Bop Jessop, Martin Jones, and Gordon Macleod (der.) State/Space, Blackwell publishers, United Kingdom: 84-101.
- LEFEBVRE Henri (2014). *Mekânın Üretimi* (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- MASSEY Doreen (1994). *Space, Place and Gender*, University of Minnesota Press.
- MEEKER E. Michael (2005). *İmparatorluktan Gelen Ulus. Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz'de Osmanlı Mirası* (Çev. Tutku Vardağlı), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- MUVAHHİT Zeki (1999). *Artvin İli Hakkında Genel Bilgiler*, İstanbul: Şavşat Kültür, Turizm ve Dayanışma Derneği Yayını.
- ÖZÇEP Meryem/ AKSU Cemil (2016): "Kimlikler, Çıkarlar, Siyasetler: Karadeniz Siyasetine Hopa'dan Bakmak", Deniz Yıldırım & Evren Haspolat

- (Der.), Değişen Karadeniz'i Anlamak, Phoenix Yayınevi, Ankara: 97-125.
- SWYNGEDOUW Erik (2004). "Globalisation or 'glocalisation'? Networks, territories and rescaling", Cambridge Review of International Affairs, 17:1: 25-48.
- ŞENGÜL Tarık (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset. Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, Ankara: İmge Yayınevi.
- TEKELİ İlhan (1983). "Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi" Amme İdaresi Dergisi, Cilt 16 Sayı 2: 5-22
- TEKELİ İlhan (1999). "Yerel Siyaset ve Demokrasi/ Çoğulculuk / Sivil Toplum", Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, İstanbul:195-232.
- UNBEHAUN Horst (2006). *Türkiye Kırsalında Kliyentalizm ve Siyasal Katılım: Datça Örneği 1923-1992*, (Çev. Mehmet Öztürk), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- UYŞAL Aysen / TOPAK Oğuz (2013). *Particiler. Türkiye'de Partiler ve Sosyal Ağların İnşası*, İstanbul: İletişim Yayınları.